

Sukupuolen moninaisuus kuvataidekasvatuksessa

Taideperustainen toimintatutkimus turvallisen tilan synnystä taidetyöpajassa

Emilia Laatikainen
Pro gradu -tutkielma
Kuvataidekasvatus
Taiteiden tiedekunta
Lapin yliopisto
2020

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Sukupuolen moninaisuus kuvataidekasvatuksessa: Taideperustainen toimintatutkimus turvallisen tilan synnystä taidetyöpajassa

Tekijä: Emilia Laatikainen

Koulutusohjelma/oppiaine: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 78, liitteet (3)

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tässä opinnäytetyössä tutkin turvallisen tilan syntyä sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille suunnittelemassani ja toteuttamassani taidetyöpajassa. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millaisia tekijöitä turvallisen tilan synty edellyttää sukupuolen moninaisuuden kannalta. Teoreettinen viitekehys koostuu sukupuolen moninaisuudesta ja heteronormatiivisuudesta. Toimintaa ohjaava teoria muodostuu osallisuudesta, toimijuudesta ja dialogisuudesta. Tutkimuksessani yhdistän kriittisen ja feministisen pedagogiikan sekä yhteisöllisen taidekasvatuksen näkökulmia. Tutkimukseni aineistossa yhdistyvät tutkimuspäiväkirja ja taidetyöpajaan osallistuneiden täysi-ikäisten nuorten ryhmähaastattelu. Analysoin aineistot teemoittelemalla ja teemoista muodostin tekijöitä turvallisen tilan rakentumisen lähtökohdiksi tutkimassani työpajassa. Tutkimuskysymykseni ovat: *Millaisten tekijöiden avulla turvallinen tila muodostuu sukupuoleltaan moninaisille nuorille osoitetussa taidetyöpajassa? Mitä toimia turvallisen tilan synty edellyttää opettajalta tai ohjaajalta?*

Tutkimukseni tuloksena on lähtökohtia toiminnan kehittämiseksi. Lähtökohdat ovat muodostuneet aineistoa analysoimalla teemoittelun avulla. Turvallinen tila muodostuu analyysini perusteella *taiteen tekemisen mahdollistamista kohtaamisista, vertaistuesta, selkeistä säännöistä ja stereotyyppien murtamisesta*. Tutkimustulosteni avulla on mahdollista kehittää käytännön kuvataidekasvatustyötä turvallisen tilan ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten näkökulmasta.

Avainsanat: kuvataidekasvatus, sukupuolen moninaisuus, turvallinen tila, stereotypiat, taideperustainen toimintatutkimus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi: [X]

University of Lapland, Faculty of Art and Design

The title of the pro gradu thesis: Gender diversity in Art Education: Art- based action research as a developer of the safe space for gender minorities

Writer: Emilia Laatikainen

Degree programme/subject: Art education

Type of the work: Pro gradu thesis

Number of pages: 78, attachments (3)

Year: 2020

Summary

In this pro gradu thesis I study how safe space evolves in art workshop for young people of gender minorities. This research aims to figure out the factors that build up safer spaces for gender minorities. Theoretical frame consists of gender diversity and heteronormativity. The theory leading the action is based on participation, agency and dialogicality. In this research I also combine the theories of critical and feminist pedagogy and community-based art education. The research material consists of field notes of my own actions and group interview of the participants. In the analysis chapter I have categorized themes from the research material. My research questions are: *Which are the elements that form the safe space in art workshop for young people of gender minorities? What kind of actions does building the safe space require from the teacher?*

The results of my research are basis for developing practical work. I have constructed the results by analysing the research material to themes. Based on my analysis the safe space evolves by *making art, having peer support and clear rules of the workshop and breaking the stereotypes of gender minorities*. Based on my research it is possible to develop practical work of art education to create safer spaces for gender minorities.

Keywords: art education, gender diversity, safe space, stereotypes, art-based action research

I give permission the pro gradu thesis to be used in the library: [X]

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	5
2 KÄSITTEET JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	10
2.1 SUKUPUOLEN MONINAISUUS JA HETERONORMATIIVISUUS	10
2.2 OSALLISUUS, TOIMIJUUS JA DIALOGISUUS	14
2.3 KRIITTISEN, FEMINISTISEN JA YHTEISÖLLISEN TAIDEKASVATUKSEN RISTEYKSESSÄ	16
2.3.1 Kriittinen pedagogiikka	16
2.3.2 Feministinen pedagogiikka.....	17
2.3.3 Yhteisöllinen taidekasvatus.....	19
2.3.4 Pedagogiikkojen yhteinen ydin	20
2.4 SETA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ.....	22
3 TUTKIMUKSEN MENETELMÄLLISET JA EETTISET VALINNAT	24
3.1 TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS	24
3.2 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ	25
3.3 OMA POSITIO.....	26
3.4 AINEISTONKERUUN TAPA	28
3.5 AINEISTOJEN ANALYYSI.....	32
4 TOIMINNAN KULKU	34
4.1 TOIMINNAN ETENEMINEN JA ANALYYSI.....	34
4.2 TOIMINNAN VALMISTELU	36
4.2.1 Turvallisen tilan ja taidetyöpajan sääntöjen raamit.....	37
4.2.2 Omat tavoitteet ja odotukset työpajaan liittyen	39
4.3 TOIMINNAN RAKENTUMISTA JA ASKELIA TAAKSEPÄIN	40
4.3.1 Tiedotuksen ja ilmoittautumisen haaste.....	40
4.3.2 Kaksi kynnyskysymystä	43
4.4 ENSIMMÄINEN TYÖPAJAKERTA.....	44
4.5 TOINEN TYÖPAJAKERTA KUIN UUSI ALKU.....	46
4.6 KOLMANNEN KERRAN JÄNNITTÄVÄ ODOTUS.....	48
4.7 TUTUT TAVAT NELJÄNNELLÄ KERRALLA	49
4.8 VIIDES JA VIIMEINEN KERTA	50
5 HAASTATTELUAINEISTO.....	52
5.1 ENNAKKOAJATUKSIA TYÖPAJASTA.....	52
5.2 TAITEEN TEKEMISEN MERKITYS	53
5.3 ”EN OLE AINOA YKSIN MAAILMASSA”.....	56

5.4 SÄÄNNÖT RYHMÄN TUkena	58
5.5 STEREOTYPIOIDEN PURKU.....	60
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	64
7 POHDINTA	67
LÄHTEET	71

1 Johdanto

Tasa-arvovaltuutettu Jukka Maarianvaara antoi eduskunnalle vuoden 2019 alussa lausunnon tasa-arvon toteutumisesta Suomessa. Lausunnossa tasa-arvovaltuutettu totesi, että Suomessa tapahtuu edelleen sukupuolivähemmistöjen kokemaa syrjintää työelämässä, oppilaitoksissa ja monenlaisissa palveluissa. Tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia loukataan selkeästi translaissa, jossa vaaditaan lisääntymiskyvyttömyyttä edellytyksenä sukupuolen oikeudelliseen vahvistamiseen. Tasa-arvovaltuutettu vaati, että translaki tulisi nopeasti uudistaa vastaavaksi Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Lausunnossa mainittiin Suomen saaneen moitteita useilta kansainvälisiltä ihmisoikeuselimiltä ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen todenneen nykyisen lain ihmisoikeussopimuksen vastaiseksi. (Maarianvaara, 2019, 3.)

Keväällä 2020 translaki odottaa edelleen hallituksen käsittelyä. Valtioneuvosto julkaisi 31.1.2020 valmistelutyöryhmän raportin, jossa käsiteltiin sukupuolivähemmistöjen oikeudellista asemaa ja sen järjestämistä. Loppuraportissa todettiin, että lainsäädäntöä voitaisiin muuttaa siten, ettei lääketieteellistä selvitystä vaadittaisi sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä. Työryhmä totesi, että on perusteltua tarkastella myös vaatimusta täysi-ikäisyydestä sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytyksenä. Työryhmä jakoi sääntelyä koskevat vaihtoehdot suppeaan ja laajaan malliin. Suppeassa mallissa olennaista on translain lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistaminen. Laajassa mallissa mahdollisuutena on erottaa oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen lääketieteellisistä toimenpiteistä ja mahdollistaa oikeudellinen sukupuoli ilmoituksella tai hakemuksella sekä parantaa intersukupuolisten lasten asemaa viranomaisvalvonnalla. (Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä, Valtioneuvoston [www-sivut](http://www.valtioneuvosto.fi), 2020.) Ihmisoikeusjärjestöt ovat todenneet, ettei suppea malli ole riittävä translain uudistamisen kannalta. Trasek ry (2020) esimerkiksi totesi kannanotossaan, että myös laaja malli rikkoisi sukupuoltaan korjaavien ihmisten oikeuksia, koska siinä vaaditaan pitkää harkinta-aikaa. (Trasek ry:n [www-sivut](http://www.trasek.fi), 2020.)

Hanna Terävä (2019) julkaisi Yle:n www-sivuilla artikkelin THL:n kouluterveyskyselyn tuloksista. THL tarkasteli vuoden 2019 kyselyssään ensimmäistä kertaa sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemuksia. Kouluterveyskyselyyn oli vastannut yli 19 000 yläkouluikäistä nuorta, jotka kuuluivat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 23 prosenttia oli kokenut koulukiusaamista. Muilla kuin sukupuolivähemmistöön kuuluvilla lukema oli kuusi prosenttia. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret olivat kokeneet kiusaamista myös kotonaan. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista henkistä väkivaltaa oli kokenut 46 prosenttia. Kotona tapahtunutta fyysistä väkivaltaa oli kokenut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista joka neljäs. (Yle:n www-sivut, 2019.)

Opetushallitus julkaisi uuden Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet vuonna 2014. Voimaan uusi opetussuunnitelma tuli elokuussa 2016. (Opetushallitus, 2014.) Aiemmassa vuonna 2004 julkaistussa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käsiteltiin koulun toimintakulttuuria todeten, että siihen kuuluvat koulun toiminta- ja käyttäytymismallit, arvot, periaatteet, kriteerit sekä viralliset ja epäviralliset säännöt. Perusteissa toimintakulttuuri ymmärretään merkittävänä ja vaikuttavana tekijänä koulun kasvatukseen, opetukseen ja oppimiseen. (Opetushallitus, 2004, s. 19.) Vuoden 2014 opetussuunnitelma korostaa edelleen toimintakulttuurin merkitystä. Tavoitteena on palvella toimintakulttuurin avulla oppimista aiemman opetussuunnitelman tavoin. Oppimisen lisäksi toimintakulttuuri tavoittelee osallisuuden, hyvinvoinnin ja kestävän elämäntavan rakentumista. Toimintakulttuurin välittyminen esimerkiksi sukupuoliroolien osalta aikuisilta oppilaille tiedostetaan. Vuoden 2014 opetussuunnitelmassa toimintakulttuuria käsitellään laajemmin edeltäjäänsä verraten. Opetushallitus on määritellyt periaatteita, jotka ohjaavat toimintakulttuurin kehittämistä. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo periaatteena korostaa jokaisen yksilön samanarvoisuutta henkilöön liittyvistä tekijöistä riippumatta. Opetuksen todetaan olevan lähestymistavaltaan sukupuolitietoista. (Opetushallitus, 2014, s. 26–28.)

Opetushallitus on laatinut ohjeita yhdenvertaisuuden edistämiseen oppilaitoksissa. Sukupuolitietoinen opetus määritellään herkkyydeksi tunnistaa jokaisen oppilaan yksilöllisyys ja persoonallisuus. Opetuksen tulisi olla tietoista sukupuolittavista yhteiskunnallisista ja kulttuurisista tekijöistä. Näitä tekijöitä pyritään kyseenalaistamaan ja purkamaan. Sukupuolten tasa-arvoon sisältyy myös sukupuolen moninaisuus, jonka perustana on ajatus siitä, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi. Sukupuoli-identiteetin

todetaan yleensä muodostuvan varhaislapsuudessa ja määrittävän yksilön henkilökohtaista sukupuolikokemusta. (Opetushallituksen [www-sivut](http://www.sivistys.fi), n.d.)

Tutkimukseni tarkoituksena on kehittää keinoja turvallisen tilan luomiseen sukupuoleltaan moninaisille nuorille taiteen kontekstissa. Taideperustainen toimintatutkimukseni on toteutettu Seta ry:n jäsenjärjestön kautta. Tutkimukseni toimintaympäristönä on ollut syksyllä 2019 viikoittain järjestetty taidetyöpaja sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille. Taidetyöpaja toteutui Seta ry:n jäsenjärjestön alaisuudessa ja toimin työpajan kontekstissa ohjaajana ja tutkijana. Tutkimukseni aineisto koostuu tutkimuspäiväkirjasta sekä taidetyöpajaan osallistuneiden nuorten ryhmähaastattelusta.

Anniina Suominen ja Tiina Pusa toimittivat feminististä pedagogiikkaa ja queer-pedagogiikkaa taidekasvatuksessa käsittelevän teoksen vuonna 2018. Suominen ja Pusa toteavat esipuheessaan että, sukupuolitietoisesta kasvatuksesta on edelleenkin hyvin vähän tutkimusta suomalaisen taidekasvatukseen liittyen. Sukupuolen moninaisuuden konteksti on jäänyt vähemmälle huomiolle taidekasvatuksen tutkimuksessa, vaikka aihetta on jonkin verran tutkittu yleisesti kasvatukseen ja koulumaailmaan liittyen. (Suominen & Pusa, 2018, s. 19.) Päivi Naskali ja Sari Vidén ovat tutkineet sukupuolitietoisuutta Lapin yliopiston osalta opettajankoulutuksessa vuonna 2010. Tutkimuksessa käsiteltiin yliopisto-opettajien, yliopisto-opiskelijoiden sekä valmistuneiden opettajien näkemyksiä aiheeseen liittyen. Tutkimuksessa oli mukana sekä kuvataide- ja mediakasvatuksen opiskelijoita että luokanopettajaopiskelijoita. (Naskali & Vidén, 2010, s. 8–9.) Suominen ja Pusan mukaan suhtautuminen moninaisuuden käsittelemiseen koulumaailmassa on liikkunut positiivisesta kriittiseen ja hyväksyvästä suoranaiseen vastustamiseen. (Suominen & Pusa, 2018, s. 19.)

Jani Nummela (2018) hahmottelee artikkelissaan sukupuolta yhdeksi vahvimmistä rakenteista useimmissa yhteiskunnissa. Hän toteaa, että visuaalisuus on tärkeä osa kulttuurissamme ja esittää, että taidekasvattajan vastuulla on katsoa visuaalista kulttuuria kriittisesti. Tähän vastuuseen sisältyy myös normatiivisten sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämisen tapojen purkaminen. (Nummela, 2018, s. 56–57.) Sanna Karkulehdon ja Leena-Maija Rossin mukaan avoin suhtautuminen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen tulisi olla kouluissa opetuksen sisältönä useista syistä. He nostavat perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmista muun muassa tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, hyvinvoinnin ja demokratian edistämisen tavoitteet. Koululaitoksen tavoite oppilaiden ymmärryksen ja

kunnioittamisen kasvattamisessa tukee Rossin ja Karkulehdon mukaan oppilaan taitoja tunnistaa omaa erilaisuuttaan ja tunnistamaan sen erityisyytenä. (Karkulehto & Rossi, 2018, s. 45.)

Kuvataidekasvatuksen puolelta pro gradu -tutkielmia liittyen sukupuolen moninaisuuteen on vain muutama. Minna Lappalaisen pro gradu -tutkielma vuodelta 2013 käsittelee taiteilija Kris Greyn toimintaa ja sen kautta sukupuolen sekä seksuaalisuuden suuntautumisen moninaisuuden käsittelemistä taiteen avulla. Lappalainen suuntaa tutkimustaan myös taidetekojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon välisiin yhteyksiin. (Lappalainen, 2013, s. 2–6 & 72–75.) Elina Tuomi (2011) käsittelee pro gradu -tutkielmassaan abstraktin mukaan seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kuvataideopettajia ja heidän kokemuksiaan koulusta työskentely-ympäristönä. Tutkimus osoittaa, että opettajat kokevat heteronormatiivisuudella olleen vaikutusta heidän ammatti-identiteettiinsä. (Tuomi, 2011, Laudan www-sivut.)

Larissa Haggrén (2018) toteaa, että taide on loistava pohja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden teemojen käsittelylle. Kuvataiteen opetussuunnitelman perusteissa käsitellyt asiat linkittyvät tiiviisti yhteiskuntaan sekä oppilaiden omiin kokemuksiin ja elämysmaailmoihin. Verrattuna moneen muuhun oppiaineeseen, kuvataideopettajalla on enemmän vapauksia tuoda haluamaansa näkökulmaa opetukseen. Tällainen vapaus ja valta tuovat mukanaan vastuuta, koska myös oppimateriaalien luominen on tiedon valitsemista. (Haggrén, 2018, s. 142–143.)

Turvalliseen tilaan liittyviä tutkimuksia on kuvataidekasvatuksen alalla tehty jo pitkään. Useat tutkimukset ovat keskittyneet turvalliseen tilaan taustallaan ajatus sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Mikkonen, Hiltunen ja Laitinen (2020) kirjoittavat artikkelissaan taideperustaisen tutkimuksen mahdollisuuksista integraatioon paikallisten ihmisten ja maahanmuuttajataustaisten ihmisten välillä. Heidän mukaansa taiteeseen perustuvat menetelmät sosiaalityön tutkimuksessa tarjoavat erityisiä työkaluja voimasuhteiden arvioimiseen ja uusien ratkaisujen kehittämiseen. (Mikkonen & Hiltunen & Laitinen, 2020, s. 105–107.) Päivi Känkänen (2013) keskittyy väitöskirjassaan lastensuojelun piiriin ja pohtii, mikä on taiteen merkitys kommunikaation, ilmaisun ja jäsentämisen tilana lastensuojelun kontekstissa. (Känkänen, 2013, s. 10.)

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia tekijöitä turvallisen tilan synty vaatii sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla osoitetussa taidetyöpajassa. Tutkimuksen

aineisto koostuu tutkimuspäiväkirjaan kootusta toiminnan kuvauksesta ja havainnoista sekä taidetyöpajaan osallistuneiden nuorten haastattelusta. Tutkimuspäiväkirjaan kootut havainnot ovat tutkijan omasta toiminnasta ja haastattelussa korostuvat nuorten omat kokemukset taidetyöpajasta. Olennaista tutkimuksessa on pyrkiä ymmärtämään tekijöitä turvallisen tilan synnyn taustalla ja antaa keinoja luoda turvallista tilaa sukupuolen moninaisuus huomioiden.

Tutkimuksen keskeisinä käsitteinä ovat sukupuolen moninaisuus ja heteronormatiivisuus, jotka liittyvät tutkimuksen kohderyhmään. Keskeisiä käsitteitä ovat myös osallisuus, toimijuus ja dialogisuus, jotka rakentavat tutkimuksen teoriataustaa toimintaan kohdistuen. Tutkimuksen teoriataustaan kuuluvat myös kriittinen pedagogiikka, feministinen pedagogiikka ja yhteisöllinen taidekasvatus, joiden yhdistymistä toisiinsa olen tarkastellut oman tutkimukseni viitekehyksessä. Käsitteiden lisäksi esittelen Setan toimintaympäristönä.

Keskeisten käsitteiden määrittelystä siirryn käsittelemään taideperustaista toimintatutkimusta oman tutkimukseni kautta sekä pohdin omaa positiotani ohjaajana ja tutkijana. Taideperustaisen toimintatutkimuksen käsittelyn jälkeen kirjoitan tutkimuspäiväkirjaani perustuvan toimintaosuuden työpajan alusta loppuun. Sen jälkeen on vuorossa haastatteluaineiston esittely ja analyysi. Kun olen esitellyt ja analysoinut tutkimuksen aineiston, pohdin tutkielman eettisyyttä. Eettisyyden pohdinta kulkee koko tutkielman rinnalla ja eettisyys tulee esille myös toiminnan läpinäkyvänä kuvaamisena. Yhteenvedossa tiivistän tutkimuksen johtopäätökset ja pohdin mahdollisuuksia jatkotutkimukselle.

2 Käsitteet ja toimintaympäristö

2.1 Sukupuolen moninaisuus ja heteronormatiivisuus

Seta ry:n www-sivuilla todetaan, että sukupuolen moninaisuuteen kuuluvat sekä sukupuolienemmistöt että -vähemmistöt. Sukupuolienemmistöiksi määritellään cis-ihmiset, eli syntymässä määriteltyn sukupuoleen itsensä määrittelevät ihmiset. He myös yleensä ilmaisevat sukupuoltaan syntymässä määritellyn sukupuolen mukaisesti. (Seta ry:n www-sivut, n.d.) Sosiaali- ja terveysministeriön (2015) mukaan sukupuolivähemmistöiksi nimetään yleensä transsukupuoliset, transvestiitit, intersukupuoliset ja muunsukupuoliset. Termiä transihminen käytetään yhteisnimityksenä ainakin transsukupuolisille ja transvestiiteille. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2015, s. 7).

Valtiotieteiden tohtorit Jukka Lehtonen ja Riikka Taavetti ovat artikkelissaan käyttäneet käsitettä sateenkaarinuori, jota on yleistyneesti käytetty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyen. Käsitteen kätevyys on siinä, että se sisällyttää yhteen sanaan yleisesti käytettävät vaikeaselkoisetkin kirjainyhdistelmät, kuten ”LHTBTIQ+”. Käsitteitä on myös mahdollista käyttää adjektiivin tavoin, kun käsitellään esimerkiksi elämäntilanteiden tai käytäntöjen sateenkaarevuutta. Sateenkaarinuorista puhuttaessa ongelmana voi kuitenkin olla se, että yleistetään nuoria liikaa samaan kategoriaan ja häivytetään sukupuolieroja. (Lehtonen & Taavetti, 2018, s. 274.) Kun tässä tutkielmassa viitataan työpajaan osallistuneisiin nuoriin, käytän nimitystä *sukupuoleltaan moninaiset nuoret*. Moninaisuus käsitteenä antaa mahdollisuuden käsitellä aihetta ilman selkeitä vähemmistöiksi määrittelyn kehyksiä. Sukupuolen moninaisuuden käsitteeseen liitetään usein samoja määritelmiä kuin vähemmistöistä puhuttaessa, mutta moninaisuus antaa enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi olla jonkin välissä, olla olematta jotakin tai olla sekä että.

Tutkielmassani käytän termiä *sukupuolen moninaisuus* kuvaamaan nimenomaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä, koska koen, että se on yleinen ilmaisu tällä hetkellä. Olen pohtinut sukupuolen moninaisuuteen liittyvän vähemmistö-käsitteen käyttöä kriittisesti, sillä vähemmistö käsitteenä luo mielestäni negatiivisen kaiun. Aion vähemmistön sijasta puhua moninaisuudesta, jotta käsitteen avoimuus ja muuntuvuus säilyy. Toisaalta

Lehtonen (2013) toteaa sukupuolen moninaisuuden olevan myös ongelmallinen termi, kun keskustellaan sukupuolivähemmistöistä. Lehtonen toteaa, että sukupuolen moninaisuus rajoittuu käsitteenä usein ainoastaan sukupuolivähemmistöihin, vaikka sukupuolen moninaisuus käsittää kaikki ihmiset. (Lehtonen, 2013, s. 44.) Koen, että sukupuolen moninaisuus on tällä hetkellä kuitenkin yleisempi ja ymmärrettävämpi termi. Sen lisäksi se toimii tutkielmani kontekstissa.

Sosiaalipsykologi Jussi Nissinen (2011) hahmottelee sukupuoli-identiteetin kahteen tasoon. Persoonallinen identiteetti on ensimmäinen taso, ja siihen liittyy kokemus ja ymmärrys omasta sukupuolesta. Tämä taso sisältää myös käsitys seksuaalisesta kiinnostuksesta ja tarpeita sekä arvoja. Toinen taso on sosiaaliseen identiteettiin liittyvä. Tämä taso sisältää käsityksen ihmisryhmästä, johon yksilö ominaisuuksiensa kautta kokee kuuluvansa. Kuuluvuuden kokemus sisältää tärkeitä osia itsetunnosta. Molempien tasojen rakentumiseen vaikuttaa yksilön ja yhteisöjen vuorovaikutus. (Nissinen, 2011, s. 14–15.) Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen johtava sosiaalityöntekijä Maarit Huuska (2011) määrittelee sukupuoli-identiteetin sosiaalseksi identiteetiksi, joka synnyttää yksilössä kuuluvuuden tunteen tiettyä sosiaalista ryhmää kohtaan. Samalla yksilö tuntee myös eroavuuden tunnetta verratessaan itseään toisiin yksilöihin. Sukupuoli-identiteetti ei ole suoranaista seurauksena kehon olemassaolosta, vaan sukupuolta pyritään jatkuvasti tulkitsemaan ja ymmärtämään. Sukupuoli-identiteettiin liittyy jatkuva muutoksen prosessi ja identiteetti voi muuttua esimerkiksi uusien elämän olosuhteiden seurauksena. (Huuska, 2011, s. 225.)

Seta ry:n koulutussuunnittelija Marita Karvinen (2016) esittää, että sukupuolen moninaisuutta tulisi lähestyä lähtökohtaisesti sukupuoli-sanan purkamisella. Hänen mukaansa sukupuoleen on monta eri tulokulmaa, vaikka yleensä sukupuoli nähdään ainoastaan esimerkiksi kehollisena kokonaisuutena. Yksilön kokemus omasta sukupuolestaan on kuitenkin kaikista merkittävin sukupuolta määrittävä tekijä. (Karvinen, 2016, s. 8.) Huuska toteaa, että jokaisella ihmisellä on ainutlaatuinen kokemus omasta sukupuolestaan, joten sukupuolen moninaisuus koskee kaikkia ihmisiä. Naiseutta, mieheyttä, niiden yhtäaikaista olemassaoloa tai sukupuolettomuutta koetaan itsessä eri tavoin. (Huuska, 2017, s. 3.)

Nissinen toteaa, että yksi ensimmäisiä lapsen oppimia sosiaalisia käsitteitä on sukupuolen jako kahteen. Joko/tai-käsite ja sukupuolen kaksijakoisuuden ajatus mieheen ja naiseen, tyttöön ja poikaan, näkyy yhteiskunnan rakenteissa ja käytännöissä vahvasti. Nissisen mukaan kaksijakoiset käsitteet esimerkiksi sukupuolen osalta eivät huomioi koko todellisuuden monikerroksisuutta. Sukupuolta on kuitenkin mahdollista tarkastella kerroksellisenä ilmiönä, johon kerrostuu kromosomien määrittämä, hormonaalinen, neurologinen, anatominen, psyykkinen sekä sosiaalinen ulottuvuus. Nämä ulottuvuudet eivät yksiselitteisesti edusta joko/tai-käsitteen mukaisesti jompaakumpaa, jotka Nissinen tässä yhteydessä nimittää maskuliiniseksi ja feminiiniseksi. Ulottuvuudet voivat edustaa jotakin näiden väliltä tai molempia. Eri ulottuvuudet voivat myös yksittäisellä ihmisellä poiketa toisistaan. (Nissinen, 2011, s. 25.)

Nissinen toteaa, että vakiintuneet sosiaaliset käytännöt ovat yhteiskunnassa arvostetumpia kuin moninaisuus. Moninaisuudesta, jota Nissinen nimittää todellisuuden rikkaudeksi, määritellään osa sairauksiksi. Todellisuudesta valitaan hyväksyttävä osa, johon toiset sovitetaan. Tämän osan ulkopuolella oleminen nähdään häiriönä. (Nissinen, 2011, s. 26–27.) Nummelaan mukaan vihamielisyys vähemmistöjä kohtaan vaikuttaa edelleenkin useisiin vähemmistöjen edustajiin. Heteronormatiivisessa yhteiskunnassa eläminen voi jo yksistään aiheuttaa mielenterveysongelmia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yksilöille. Teini-iän ja nuoruuden haasteiden lisäksi vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret joutuvat kohtaamaan vihamielisyyttä, uhkauksia ja väkivaltaa. (Nummela, 2018, s. 69.)

Filosofian tohtori Judith Butler (2006) toteaa, että ”ymmärrettävät” sukupuoleet ovat osaltaan pitämässä yllä jatkuvuutta biologisen ja sosiaalisen sukupuolen sekä seksuaalisuuden välillä. ”Ymmärrettävistä” sukupuolista poikkeavat sukupuoleet kielletään jatkuvuuden kautta. Feminiininen ja maskuliininen ymmärretään toisilleen vastakkaisina ja ”naissukupuolta” ja ”miessukupuolta” ilmaisevina ominaisuuksina. Butler kutsuu tätä kulttuuriseksi matriisiksi, joka vaatii tietynlaisten identiteettien poissulkemisen sukupuolijärjestelmästä. Ne identiteetit, jotka eivät sopeudu kulttuurisen ymmärrettävyyden normeihin, määritellään jollain tavalla vioiksi tai loogisiksi mahdottomuuksiksi. Butler kysyy teoksessaan, millä tavalla sukupuoli-identiteetit syntyvät pakkoheteroseksuaalisuuden käytäntöjen paineessa. (Butler, 2006, s. 69–70.)

Lehtonen määrittää seksuaalisuuden ja sukupuolen konstruktioiksi, joita ihmisten välinen vuorovaikutus pitää yllä. Nämä konstruktiot ovat sidoksissa tilanteeseen, aikaan ja vuorovaikutukseen. Lehtonen määrittää ”heteronormatiivisuuden” siten, että Judith Butlerin määrittämän heteromatriisin mukainen sukupuolijako käsitetään ainoana oikeana ja hyväksyttävänä sekä parempana kuin muunlaiset sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmenemismuodot. Kulttuuriin sitoutunut oletamus heteroseksuaalisuudesta yhteiskuntajärjestyksen peruselementtinä ylläpitää normatiivisuutta. (Lehtonen, 2005, s. 66.)

Butler esittää ajatuksen siitä, että sukupuoli olisi lakkaamatonta ja toistuvaa toimintaa, eikä lainkaan muuttumaton substantiivi. Sukupuoli toimintana nähtynä mahdollistaa olemassaolon kaksijakoisen järjestelmän ulkopuolella. Butler esittää mahdollisuuden siitä, että sukupuoli olisi kulttuuris-ruumiillista toimintaa. Toiminta vaatii uudenlaisia sanoja ja tekemisen kategorioita, jotka asettuvat vastustamaan sukupuolen kaksijakoisuutta ja muita rajoituksia. (Butler, 2006, s. 196.)

Butlerin mukaan ruumis nähdään usein passiivisena vastaanottajana, jonka merkitys syntyy kulttuurisista lähteistä. Hän toteaa ruumis-ajattelun olevan peräisin kristillisistä ja kartesiolaisista ajatuksista, joissa ruumis edusti maallista tyhjiötä. Butler toteaa myöhemmin, että sukupuolittamisen taustalla on pois sulkemisia ja kieltoja. Hän kysyy, mitkä tekijät määräävät näkyvät ja piilevät osat. Sukupuolen kaksijakoisuutta ylläpidetään, jotta sukupuolen konstruktio toimisi heteroseksuaalisuuden hyväksi. Kun tämä konstruktio rikotaan, malli menettää koko ilmiötä esittävän voiman. Rakenne paljastuu normeiksi ja kuvitelmiksi. Rakenne on piiloutunut laiksi, joka ohjaa kehitystä. (Butler, 2006, s. 219–228.)

Butlerin mukaan sukupuoli on yhtä lailla valheita tai tosia, jos kerran sukupuolen sisäinen totuus muotoutuu tarinasta ja todellinen sukupuoli sijoittuu ruumiin pintaan. Butler nostaa esille ajatuksen sukupuolinormien kulttuurisesta kerrostumisesta, joka toimisi ilmiöiden ”luonnollinen sukupuoli” tai ”todellinen nainen” muodostumisen taustalla. Kulttuurinen kerrostuminen olisi tuottanut ruumiillisia muotoja, jotka järjestäisivät näennäisen luonnollisina rakentumina muun muassa kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän. Butlerin mukaan sukupuoli on identiteetti, joka muotoutuu tekojen kautta. (Butler, 2006, s. 229–236.)

2.2 Osallisuus, toimijuus ja dialogisuus

Leena Turja ja Mari Vuorisalo (2017) määrittävät osallisuuden toiminnaksi, johon sisältyy vastavuoroisuutta muiden paikalla olevien kanssa. Osallisuudessa on olennaista myös se, että osallistuja voi tietoisesti vaikuttaa ympäristössä. Osallisuus ei tarkoita ainoastaan toiminnassa mukanaoloa ja osallistumista, vaan mahdollisuutta vaikuttaa toimintaan. Turja ja Vuorisalo toteavat, että toimijuus ja osallisuus sivuavat käsitteinä vahvasti toisiaan. Osallisuutta on käytetty käsitteenä esimerkiksi puhuttaessa ihmisten mahdollisuuksista vaikuttaa yhteiskunnassa. Turja ja Vuorisalo mainitsevat osallisuuden edellytykseksi sitä, että osallistujalla tulee olla tarvittava määrä tietoa. Tieto mahdollistaa sen, että osallistujat ymmärtävät toiminnan ja kykenevät aidosti osallistumaan tilanteeseen. Kokemukset osallisuudesta voivat edesauttaa yhteenkuuluvuuden ja hyväksytyksi tulemisen tunteen syntymistä. (Turja & Vuorisalo, 2017, s. 29–40.)

Hanna Ojala, Tarja Palmu ja Jaana Saarinen (2009) määrittelevät feministisen keskustelun tärkeäksi käsitteeksi toimijuuden. Toimijuus tarkoittaa rakenteiden, instituutioiden, yhteisöjen, normien ja käytäntöjen sekä yksilön suhdetta. Toimijuutta voidaan tarkastella jakamalla se kolmeen tasoon. Makrotaso auttaa tarkastelemaan diskursiivisia rakenteita ja sitä, millaisia asenteita ja toimintatiloja diskurssit voivat luoda toimijuudelle. Mesotaso tarkoittaa institutionaalista ja yhteisöjen tasoa. Tällä tasolla tarkastellaan esimerkiksi yhteisöjen sisäisiä rakenteita. Mikrotaso on yksilön taso, jossa tarkastellaan, miten yksilö itse määrittelee omaa toimijuuttaan. (Ojala & Palmu & Saarinen, 2009, s. 14–16.) Kirsti Lempiäisen (2009) mukaan toimijuuden toteutumista ei ole mahdollista ennustaa täysin. Asiat, jotka toimijuudessa ovat mukana, eivät ole aina näkyvissä. (Lempiäinen, 2009, s. 45.)

Yhteiskuntatieteiden tohtori Suvi Ronkainen (1999) toteaa, että subjekti saa muotonsa ensisijaisesti toiminnassa. Toiminta voidaan nähdä värittyvän sukupuolen, iän ja muiden edellä mainittujen asioiden kautta. Kuten Ojala, Palmu ja Saarinenkin toteavat, yksilön mahdollisuudet tietynlaiseen toimintaan määrittyvät yksilön asemasta yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuudessa. Ronkaisen mukaan toimijuus määrittää myös ihmisyyttä. Yhteiskunnalliset ehdot on mahdollista esimerkiksi ottaa vastaan myöntyen tai kapinoiden. Yksilö toimii toisin ainoastaan silloin, kun näkee toiminnan toteutettavaksi. Ronkainen käyttää myös toiminnanpsykologiaan liittyvää käsitettä *toimintakykyisyys*. Hän toteaa toimintakykyisyyden tarkoittavan suhdetta esteiden ja mahdollisuuksien välillä.

Toimintakykyisyydet, jotka nähdään mahdollisiksi, ovat kiinnittyneitä yhteiskunnallisiin prosesseihin. Toimintakykyisyyden rakentaminen on myös kuitenkin vahvasti yksilön vastuulla. Yksilö kehittää itselleen käsityksen siitä, mitkä ovat hänen kykyjään ja mitkä osat maailmasta ovat hänen tavoitettavissaan. (Ronkainen, 1999, s. 50–53.) Toimijuutta ei tule aina nähdä toimintana. Toimijuutta on myös se toiminta, joka ei välttämättä näy päällepäin ennalta odotettuna toimintana. Toimijuuden voi nähdä myös olevan sitä, että toimiikin vastoin odotettuja toimintamalleja tai jättää kokonaan toimimatta.

Marjo Vuorikoski ja Tomi Kiilakoski (2005) ovat kirjoittaneet dialogisuuden ja kriittisen pedagogiikan yhteydestä. He toteavat, että dialogiseen opetukseen yhdistetään usein opiskelijakeskeisyys, vastavuoroisuus ja kohtaaminen. Dialogi parhaimmassa tapauksessa toimii oppimisen, autonomian ja osallistujien keskinäisten suhteiden edistäjänä. Dialogin pyrkimyksenä on myös inhimillistää opetusta tehokkuuden ja välineellisen järjen sijasta sekä edesauttaa yhteisöllisyyttä ja jokaisen henkilökohtaista kasvupotentiaalia. (Vuorikoski & Kiilakoski, 2005, s. 309–314.)

Vuorikosken ja Kiilakosken mukaan dialogisuuden edellytyksenä on koulutuskulttuurin muutos aidosti yksilökeskeiseen suuntaan, jossa hylätään kilpailu ja itsekkyyys. Dialogi tapahtuu tilanteessa, jonka raamit syntyvät ajan, paikan ja tarkoituksen kautta. Kohtaamisen taustalla on useita vaikuttavia tekijöitä, joista Vuorikoski ja Kiilakoski mainitsevat esimerkiksi osallistujien odotukset, tunteet, ajatukset ja elämäkokemuksen. Dialogin taustalla on erilaisten ihmisten konkreettinen kohtaaminen, jossa tulisi olla sensitiivinen eroja ja erilaisuutta kohtaan. Dialogin onnistuminen edellyttää monenlaisten suhteiden verkon ymmärtämistä. Tällä Vuorikoski ja Kiilakoski viittaavat siihen, ettei dialogisuus tarkoita ainoastaan oppijan ja opettajan välistä suhdetta, vaan käsittää koko ryhmän yksilöiden väliset suhteet. (Vuorikoski & Kiilakoski, 2005, s. 321–324.)

Vuorikosken ja Kiilakosken mukaan dialogitilanteen ilmapiiriin ihanteena on avoimuus, ja jokainen osallistuja saa ilmaista oman mielipiteensä. He toteavat, että dialogisuus todellisessa opetustilanteessa jää useimmiten illuusioksi. Avoin dialogi on yleensä mahdotonta saavuttaa, koska ryhmässä olevien taustat ja ominaisuudet, kuten sosiaalinen asema ja sukupuoli, ovat valtarakenteiden kautta katsottuna epäsymmetriassa. Vuorikoski ja Kiilakoski korostavat feministisen pedagogiikan käsitettä turvallisesta tilasta. He toteavat, että feministisen pedagogiikan tavoitteet avoimuudesta, luottamuksesta ja keskinäisestä

ymmärryksestä edellyttävät muuta kuin rationaalista keskustelua ja argumentointia. (Vuorikoski & Kiilakoski, 2005, s. 327–330.)

2.3 Kriittisen, feministisen ja yhteisöllisen taidekasvatuksen risteyksessä

2.3.1 Kriittinen pedagogiikka

Kiilakoski, Tomperi, Vuorikoski (2005) soveltavat kriittisen teorian tietoisuutta yhteiskunnallisesta määrittynisyydestä kasvatukseen. Kasvatuksen käytännöt ja teoria ovat aina suhteessa yhteiskuntaan, eikä tämä suhde suinkaan ole neutraali. Kasvatus on vallitsevien normien ja arvojen ohjaavaa toimintaa, joka suuntautuu tiettyihin päämääriin. Näitä vallitsevia olosuhteita ja päämääriä on tarkasteltava kriittisesti. Kirjoittajat viittaavat kriittiseen pedagogiikkaan useilla yhteiskuntakriittisillä ja kyseenalaistavilla teorian, käytännön ja tutkimuksen muodoilla. Kriittisen asenteen lisäksi tulevaisuuteen suhtaudutaan rakentavasti. Kriittisen pedagogiikan kannattajat haluavat puolustaa oikeudenmukaisuutta, vapautta, demokraattisuutta, väkivallattomuutta, moniarvoisuutta ja tasavertaisuutta. Eettinen ehto kasvatukselle on tunnistaa jokaisen ihmisen arvokkuus, toimijuus ja vastuu. Kriittisen pedagogiikan ajatus on luottaa ihmisen muutosvoimaan ja kykyyn aikaansaada muutoksia. Ihmisten toimijuuden tulisi mahdollistaa toimiminen myös alistavia käytänteitä vastaan. Tähän sisältyy myös epäeettisiä menetelmiä käyttävien kasvattajien vastustaminen. (Kiilakoski, Tomperi, Vuorikoski, 2005, s. 10–13.)

Kasvatustieteen tohtori Sirpa Törmä (2003) toteaa koulujen opetussuunnitelman olevan perinteisesti nähtynä virallinen dokumentti, joka säätelee opetusta ja oppimista. Opetussuunnitelmassa ilmaistaan viralliset tavoitteet, sisällöt ja arviointiperusteet erilaisten työryhmien kompromisseina. Törmä toteaa, että opetussuunnitelman ”ideaalit” toteutumistavoitteet saattavat olla ristiriidassa todellisuuden kokemusten kanssa. Hyvänä ajatuksena on kuitenkin se, että opetussuunnitelmat viedään myös kuntien ja koulujen tasolle. Tällöin opettajilla on mahdollisuus syventyä tarkemmin opetussuunnitelman perusteisiin ja osallistua sen laadintaan. (Törmä, 2003, s. 83–84.)

Varjopuolia, joita kasvatusjärjestelmässä esiintyy, tulisi nostaa esiin. Kiilakoski, Tomperi ja Vuorikoski (2005) toteavat varjopuoliksi esimerkiksi sopeuttamisen, alistamisen, erilaisuuden tukahduttamisen ja kilpailuasetelmien luomisen. Vaikka opettaja yleensä nähdään ammattimaisen neutraalina suhteessa yhteiskunnan arvoihin, heijastelee koulujärjestelmä aina yhteiskuntaa. Opetustyössä tapahtuu jatkuvasti ratkaisuja, jotka sisältävät arvovalintoja. Suomalaisen koulujärjestelmän tasa-arvoisuuden myytti jää usein kyseenalaistamattomaksi. (Kiilakoski, Tomperi, Vuorikoski, 2005, s. 14–16.)

Törmän (2003) mukaan opetussuunnitelman ongelmallisuus johtuu erityisesti siitä, että siinä määritellyt kasvatustavoitteet jäävät yleisluontoisiksi ja väljiksi. Tulkinnanvara tavoitteiden ja sisältöjen osalta vaikuttaa siihen, että opettaja voi painottaa omaa ihmiskäsitystään opettaessaan. Opetuksen taustalla vaikuttaa myös aikansa yhteiskunta ja kulttuuriset ajattelutavat. Opettaja, joka suhtautuu kriittisesti opetukseen, on voitu ja voidaan nähdä uhkana koulutuksen tasa-arvon toteutumiselle. Pääasia olisi pohtia sitä, että mikä on hyväksyttävä raja opettajan yksilöllisyyden ja erilaisten toimintatapojen välillä. Opettajan autonomian pohtiminen linkittyy Törmän mukaan myös siihen, miten paljon yhteiskunta toimii kasvatuksen ohjaajana. (Törmä, 2003, s. 85–87.)

Saarinen, Ojala ja Palmu (2014) toteavat, että kriittinen pedagogiikka lähestyy sosiaalisen oikeudenmukaisuuden pedagogiikkaa. Heidän mukaansa kriittinen pedagogiikka ei välttämättä täysin ota huomioon sukupuolen ongelmallisuutta erityisesti valtasuhteiden näkökulmasta. Feministinen pedagogiikka on sen vuoksi yksi vaihtoehto toteuttaa kriittistä pedagogiikkaa, mutta sitä ei kuitenkaan voi sekoittaa täysin siihen. (Saarinen & Ojala & Palmu, 2014, s. 17.)

2.3.2 Feministinen pedagogiikka

Hanna Ojalan (2018) mukaan feminististä pedagogiikkaa ohjaa feministinen tutkimus ja sen ajatukset opettamisesta ja ohjaamisesta. Feministisessä pedagogiikassa keskitytään kysymyksiin tiedon poliittisuudesta ja näkemyksiin koulutuksen hierarkioita tuottavista käytännöistä. Feministisessä pedagogiikassa tutkitaan sukupuolen ja intersektionaalisten eli toisensa risteävien erojen ongelmallisuutta suhteessa opetukseen. Suomessa feministinen

pedagogiikka ja siihen liittyvät keskustelut ovat yleistyneet 1980-luvulta alkaen. (Ojala, 2018, s. 14–15.)

Ojalan mukaan feministisen pedagogiikan keskiöksi on muodostunut kysymys siitä, mitä kaikkea opetuksen kohteesta oletetaan. 2010-luvulla on pyritty keskittämään ajatukset siihen, kuinka luodaan sellaisia opetuksen käytäntöjä, joissa oletetaan kohteestaan mahdollisimman vähän. Sukupuolittavan käsitteistön, identiteettien ja tunteiden suhteita toisiinsa on alettu tutkia. Feministisessä tutkimuksessa ja pedagogiikassa on pyritty pohtimaan olettamisen ja identiteettien tuottamisen prosesseja, joita esimerkiksi sukupuolittuneet ilmaisut luovat. Tunteet, jotka kietoutuvat olettamisen ja identiteettien tuottamisen prosesseihin, nähdään opetustilanteissa kollektiivisesti tuotettuina. (Ojala, 2018, s. 20.)

Saarisen, Ojalan ja Palmun mukaan feministisessä pedagogiikassa keskiössä on myös se, minkälainen opettajan valta on. Opettaja, valitessaan opetusmateriaaleja ja arvioidessaan suorituksia, käyttää institutionaalista valtaa. Valtauttaminen on keskeinen termi feministisessä pedagogiikassa. Valtauttaminen opettajan näkökulmasta on haasteellista, koska opettaja lähtökohtaisesti toimii valtautumisen tilan määrittelijänä ja omaa itse tietynlaisen valtautumisen. Opettaja siis määrittelee, minkä verran opiskelijat tai oppilaat voivat valtautua. Feministisen pedagogiikan keskiössä on myös opettaja ja opettajan positio. Opettajan täytyisi tiedostaa oma positionsa ja tunnustaa oma toimijuuden tilansa. Saarinen, Ojala ja Palmu toteavat, että hyvän opetuksen määritelmänä on yleisesti pidetty opetuksen dialogisuutta. He kuitenkin painottavat sitä, ettei olennaista ole ainoastaan äänen antaminen, vaan äänen kuulemisella on keskeinen rooli. (Saarinen & Ojala & Palmu, 2014, s. 27–28.) Kritisoin itse termiä äänen antaminen, mutta tässä yhteydessä se näyttäytyy olennaisena, sillä opettaja tai ohjaaja toimii yleensä ns. keskustelun johdattelijana ja hänen roolinsa on usein puheenvuorojen antajana ja keskustelun ylläpitäjänä.

Saarinen, Ojala ja Palmu määrittelevät yhdeksi feministisen pedagogiikan muodoksi erojen pedagogiikan. Erojen pedagogiikkaan on vahvasti vaikuttanut esimerkiksi intersektionaalisuus, queer-teoria ja postkoloniaalinen teoria. (Saarinen & Ojala & Palmu, 2014, s. 29.) Omassa tutkimuksessani en voi sivuuttaa näitä asioita, koska sukupuolen ja sukupuolettomuuden lisäksi tutkimuksessani osallisina olevilla yksilöillä on lukemattomia muita ominaisuuksia, jotka vaikuttavat esimerkiksi siihen, kuinka heidät nähdään tässä

yhteiskunnassa ja maailmassa. Sen lisäksi jokaisen oma eletty elämä vaikuttaa siihen, millä tavalla he ovat ryhmän toiminnassa mukana. Olen omassa tutkimuksessani pitänyt intersektionaalisuuden näkökulmaa mielessäni niin työpajaa järjestäessäni, toteuttaessani kuin tutkimuksen aineistoa analysoidessanikin.

2.3.3 Yhteisöllinen taidekasvatus

Yhteisöllinen taidekasvatus muotoutuu kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltusen mukaan taiteiden ja tieteiden välitilaan. Yhteisöllisen taidekasvatuksen luonne muotoutuu formaalin ja ei-formaalin taidekasvatuksen rajapinnoilla. Yhteisöllisen taidekasvatuksen tavoitteina on dialogisuus, osallisuus ja erilaisuuden hyväksyminen. Yhteisölliseen taidekasvatukseen liittyy vahvasti myös refleksiivisyys, joka ilmenee esimerkiksi erilaisuuden, poikkeavuuden ja monimuotoisuuden hyväksyntänä. Refleksiivisyydessä olennainen ajatus on yksilön voimavarojen kasvu. Yhteisöllisyydessä ja refleksiivisyydessä korostetaan avointa vuorovaikutusta yhteisön ja yksilön välillä. Sen lisäksi korostetaan kokemuksia ja käytäntöjä, jotka muodostuvat yhteisessä toiminnassa arkitodellisuudessa. Hiltunen korostaa termiä performatiivisuus, jonka ytimessä ovat dialogisuus ja vuorovaikutus. (Hiltunen, 2009, s. 50–52.) Hiltusen mukaan yhteisöllisen taidekasvatuksen ytimessä on myös toimijuuden käsite. Tilaa toimijuudelle muodostetaan lähtökohtaisesti sen kysymyksen kautta, kenet nimetään toimijaksi. Taidekasvatus voidaan todeta sekä toimijaksi että toimijuuden tilan rakentajaksi. (Hiltunen, 2008, s. 92.)

Hiltunen toteaa, että kun yhteisöllisen taidekasvatuksen taustalla on ajatus vapaudesta ja keskustelun avoimuudesta, mahdollistetaan millaisten asioiden tahansa esille tuominen ihmisten ajattelua, keskinäistä ymmärrystä ja arvostusta edistäen. Osallistuja elää omaa kulttuuriaan, mutta kehittää samalla jotain vaihtoehtoista ja uutta. Hiltunen toteaa, että oppiminen yhteisöllisen taidekasvatuksen piirissä voidaan nähdä sosiaalisten, vuorovaikutteisten ja yhteistoiminnallisten prosessien kautta rakentuvana tietona. Sen lisäksi yhteisöllisessä taidekasvatuksessa korostuu myös yksilöllinen tiedonmuodostus. (Hiltunen, 2009, s. 66–67.)

Hiltusen mukaan yhteisöllinen taidekasvatus huomioi taiteellisen tiedon rakentamisprosessin yksilön näkökulmasta ja sen lisäksi ottaa mukaan sosiaalisen

merkityksen muodostamisen prosessin. Yhteisöllinen taidekasvatus korostaa myös sosiaalisia normia ja käytänteitä, jotka toimivat myös yksilöllisen oppimisen ehtoina. Yhteisen ymmärryksen muodostuminen edellyttää sosiaalista vuorovaikutusta ja neuvottelua. Yhteisöllisen taidekasvatuksen antina voidaan nähdä taiteen tekemisen tekniikat ja toimintamallit, jotka mahdollistavat kohtaamisen ja kanssakäymisen. (Hiltunen, 2009, s. 68–70.)

Hiltunen toteaa, että yhteisöllisen taidekasvatuksen kautta nähtynä taide on ennen kaikkea sisältö muodon sijasta. Taide on väline ajatusten tuottamiseen valmiiden ajatusten sijasta. Hiltunen toteaa, että näkee myös performatiivisuuden osana yhteisöllistä taidekasvatusta ja toteaa, että taiteen kautta vuorovaikutukselle ja osallistumiselle syntyy tilaa. (Hiltunen, 2009, s. 77.) Hiltunen esittelee yhteisöllisen taidekasvatuksen performatiivisuusperiaatteen, jossa yhteisöllinen taidekasvatus syntyy sosiaalisen vuorovaikutuksen, yhteenkuuluvuuden tunteen ja yhteisyyden keskiössä. Merkitykset rakentuvat yksityisestä julkiseen performatiivisuuden ja dialogisuuden kautta. (Hiltunen, 2009, s. 255–260.)

2.3.4 Pedagogiikkojen yhteinen ydin

Olen aikaisemmissa luvuissa käsitellyt niin kriittistä ja feminististä pedagogiikkaa kuin yhteisöllistä taidekasvatusta. Kaikki käsittelemäni pedagogiikat ovat olennaisessa osassa oman tutkimukseni teoriataustassa ja käytännössä. Tässä luvussa tuon esille sen, kuinka paljon yhteistä näillä eri kasvatuksen teorioilla on. Pyrin yhdistämään kriittisen, feministisen ja yhteisöllisen taidekasvatuksen mielekkäällä tutkimukseni kontekstiin liittyvällä tavalla. Teoriat lähestyvät toisiaan useista eri suunnista katsottuna ja jokainen teoria käsittelee samankaltaisia teemoja omista lähtökohdistaan käsin.

Olen pohtinut tämän tutkimuksen yhteydessä teorioiden yhteisiä tekijöitä ja korostanut niiden keskinäisiä suhteita. Luomani kaavio (ks. kuva 1) on yksinkertaistettu malli niistä tekijöistä, joiden olen tutkimukseni kannalta katsonut linkittyvän erityisen paljon toisiinsa. Kaaviossa olen sijoittanut kolmion sivuille kriittisen pedagogiikan, feministisen pedagogiikan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen. Jokaiseen kolmion kulmaan olen sijoittanut tekijän, joka mielestäni yhdistää kulman kohtaavilla sivuilla olevat kasvatusteoriat erityisesti toisiinsa. Kolmion keskiössä on jokaiseen kolmeen kasvatusteoriaan sisältyviä tekijöitä.

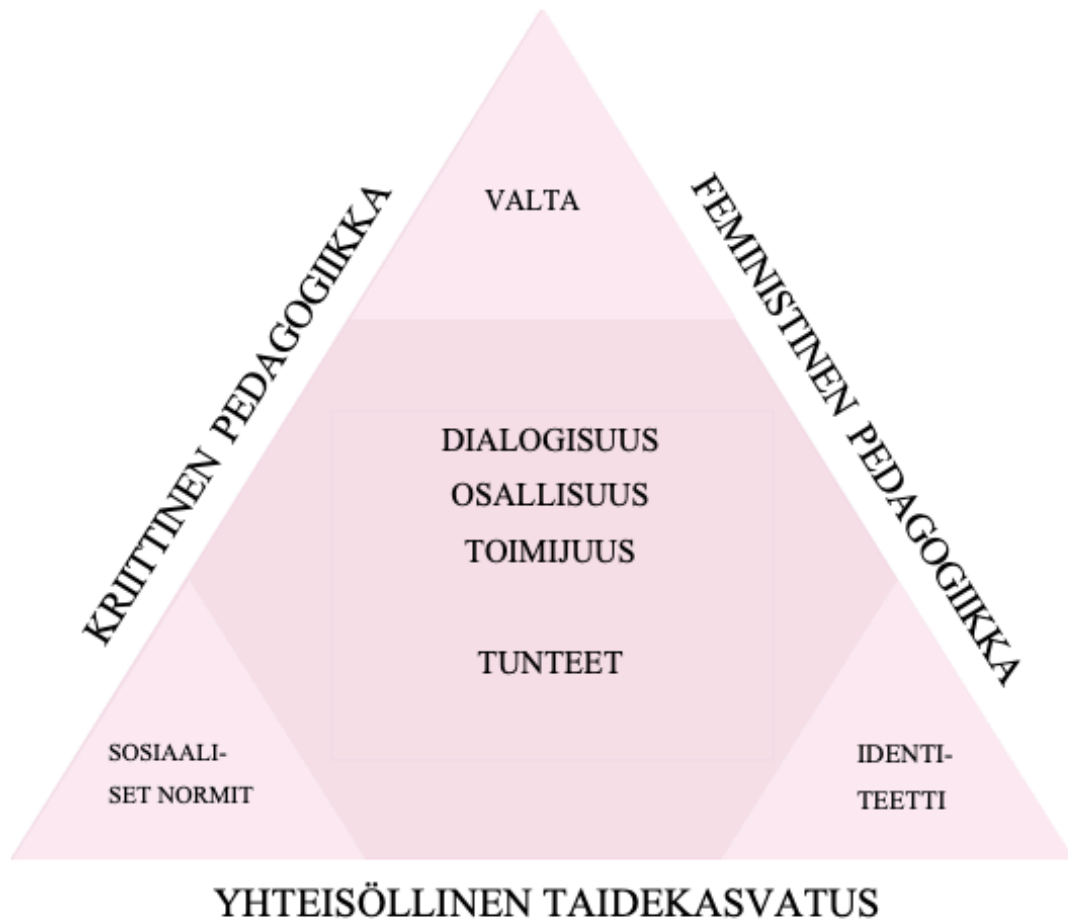
Kriittisen ja feministisen pedagogiikan keskinäinen yhteys on selkeä. Olen tutkimukseni ja taidetyöpajan suhteen korostanut merkittävimmäksi yhteiseksi tekijäksi *valtarakenteiden* käsittelyn ja tiedostamisen. Kumpikin näistä pedagogiikoista valtaa sekä yhteiskunnan että yksilöiden näkökulmasta. Pedagogiikat korostavat kasvatukseen liittyen erityisesti opettajan valtaa. Omassa tutkimuksessani valta ilmenee omassa tutkijan ja taidetyöpajan ohjaajan positiossani. Olen pyrkinyt kertomaan taidetyöpajan tapahtumista läpinäkyvästi ja näin avannut omaa positiotani niin tutkijana kuin taidetyöpajan ohjaajana.

Feministisen pedagogiikan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen keskeisistä yhteneväisyyksistä olen nostanut esiin identiteetin. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa pyritään luomaan dialogisuutta, jonka kautta ihmisten ajattelua ja keskinäistä ymmärrystä pyritään kasvattamaan. Feministisen pedagogiikan kautta identiteettien tuottamisen prosesseja pyritään ymmärtämään. Taidetyöpajassa taiteen tarkoituksena oli muodostaa kohtaamisen tiloja ja mahdollisuuksia ymmärtää toisen ihmisen identiteettiä.

Kriittisen pedagogiikan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteiseen keskiöön olen valinnut sosiaalisten normien käsittelyn. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa ymmärretään sosiaaliset normit yksilöllisen oppimisen taustalla vaikuttaviksi tekijöiksi. Kriittinen pedagogiikka ymmärtää sosiaaliset normit yhtenä valtasuhteiden rakennuspalikkana. Kumpikin kasvatusteoria siis ymmärtää sosiaaliset normit tärkeänä osana sekä oppimista että valtasuhteiden rakentumista. Taidetyöpajan kontekstissa sosiaaliset normit näkyivät vahvana niin osallisuuteen, toimijuuteen kuin dialogisuuteen liittyen. Sen lisäksi sosiaalisia normeja voidaan nähdä tulleen myös taidetyöpajan ulkopuolelta.

Edellä mainituissa kolmessa kasvatusteoriassa keskeisenä ovat dialogisuus, osallisuus ja toimijuus. Sen lisäksi kasvatusteoriat huomioivat omissa käsityksissään prosesseihin sisältyvät tunteet. Kriittinen pedagogiikka korostaa yksilön toimijuutta erityisesti muutosta kohden. Tähän toimijuuteen sisältyy myös toimijuus alistavia käytänteitä vastaan. Feministisen pedagogiikan taustalla sisältyy samanlaisia ajatuksia valtauttamisen kautta. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa korostuvat erityisesti dialogisuus, osallisuus ja erilaisuuden hyväksyminen. Jokaisen kasvatusteorian taustalla on selkeästi pyrkimys parempaan erityisesti alisteisen tai ulossuljetun ihmisryhmän näkökulmasta moninaisuus

huomioon ottaen. Nämä kasvatusteoriat luovat yhteisen ytimen tutkimukseni toiminnalle ja aineiston näkemiselle.

Kuva 1. Tutkimukseni kasvatusteorioiden yhteinen ydin.

2.4 Seta toimintaympäristönä

Valtakunnallinen Seta on perustettu vuonna 1974 kattojärjestöksi monenlaiselle toiminnalle ja jäsenjärjestöille. Setan piiriin kuuluu 27 jäsenjärjestöä ympäri Suomea. Valtakunnallisen Setan tehtäviin sisältyy ihmisoikeustyö, kouluttaminen ja nuorisotyö. Setan toiminnan pohjana on solidaarisuus ja yhdenvertaisuus huomioiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lisäksi sisäiset erot. Näitä eroja ovat esimerkiksi etnisyys, kulttuurisuus, uskonto ja vammaisuus. (Setan www-sivut, n.d.)

Ennen aineistonkeruuvaihetta osallistuin valtakunnallisen Setan järjestämään viikonlopun mittaiseen perustason ryhmänohjaajakoulutukseen. Valtakunnallinen Seta kouluttaa ryhmänohjaajia yhteistyössä jäsenjärjestöjen kanssa, jotta ohjaajat voivat kehittää omaa osaamistaan siten, että ryhmätoiminnan laatu sekä turvallisuus säilyvät. Perusosassa käsitellään ohjaajan perustaitoja, kuten omaa ohjaajan roolia, vuorovaikutustaitoja, ryhmädynamiikkaa ja ryhmän turvallisuutta. (Setan [www-sivut](#), 2019.) Koen, että suurin anti koulutuksesta oli se, että ymmärsin ryhmien peruseriaatteita ja pääsin suunnittelemaan myös oman taidetyöpajani toimintaa.

Omaan tutkimukseeni liittyvä toiminta tapahtui yhden Setan alaisuudessa olevan jäsenjärjestön puitteissa. Järjestöllä on aktiivista ryhmätoimintaa esimerkiksi nuorille ja se järjestää monenlaisia tapahtumia. Järjestöllä on työpajoille omat toimintasäännöt, jotka mukailevat valtakunnallisen Setan ryhmäsääntöjä.

Setan ryhmät ovat usein vertaisryhmiä, eli kaikki ryhmissä kävijöillä on jotakin yhteistä jonkin ominaisuuden, identiteetin, tai muun tekijän kautta. Oma ryhmäni on myös vertaisryhmä, eli kaikilla työpajaan osallistuvilla on yhteisenä tekijänä tietynlainen cis-sukupuolisuudesta poikkeava sukupuoli-identiteetti tai siihen liittyvä pohdinta. Seta ry:n vertaistoiminnan tukea käsittelevillä verkkosivuilla todetaan, että jos ohjaaja on itsekin vertainen, on hänen helpompi samastua kokemuksiin, joita osallistujat kertovat. Vertaisohjaajan rooli ei kuitenkaan ole sama kuin ryhmän varsinaisella osallistujalla, eikä ryhmän tarkoituksena ole ohjaajan kokemusten käsittely. Ohjaajan tehtävä on mahdollistaa toimintaa ja huolehtia turvallisuudesta. (Seta ry:n [www-sivut](#), n.d.)

3 Tutkimuksen menetelmälliset ja eettiset valinnat

3.1 Taideperustainen toimintatutkimus

Tutkimusmenetelmäni on taideperustainen toimintatutkimus. Kuvataidekasvatuksen professori Timo Jokela ja taiteen tohtori Maria Huhmarniemi (2018) määrittelevät taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmäksi, jossa edetään sykleittäin ja käytetään taidetta kehittämistyön tukena. Jokela ja Huhmarniemi mainitsevat, että taideperustainen toimintatutkimus on kehitetty Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnassa. Taiteiden tiedekunnassa on pitkään tehty projekteja, joihin on yhdistetty kuvataidekasvatuksen ja yhteisötaiteen menetelmiä. Taiteella voi olla tutkimuksessa erilaisia rooleja. Se voi olla esimerkiksi väline ongelmanratkaisussa tai uuden tiedon keräämisessä ja ymmärtämisessä. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9–10.)

Jokela ja Huhmarniemi toteavat taideperustaisen toimintatutkimuksen olevan syklittäin etenevä tutkimuksen ja kehittämisen prosessi. Tutkimuskysymykset muotoutuvat yleensä uudelleen ja tarkentuvat tutkimussykliä kautta. Tutkimuksen luonteeseen liittyy sivupolkuja ja harha-askelia, joiden voidaan nähdä kuvaavan myös taiteellista työskentelyä. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 14–15.)

Huhmarniemi (2016) pohtii väitöskirjassaan, mikä taideperustaisen tutkimuksen erottaa toimintatutkimuksesta. Hän toteaa, että taiteellinen työskentely toimintatutkimuksen keskeisenä osana eroaa menetelmänä, kun pohditaan perinteistä akateemista tutkimusta. Taideperustainen toimintatutkimus sisältää suunnittelua ja teoreettista taustatyötä käytännön interventioita varten. (Huhmarniemi, 2016, s. 44–46.)

Jokelan ja Huhmarniemen mukaan taideperustaisen tutkimuksen voidaan nähdä muodostuvan neljästä toistensa kanssa vuorottelevasta syklistä. Jokainen sykli alkaa suunnittelulla, tavoitteiden muodostamisella ja yhteisön tai paikan sosiokulttuuristen tilanteiden tutkimuksella. Itse toimintaa voidaan kutsua *interventioksi*. Toimintaa tarkkaillaan ja dokumentoidaan tutkimusaineiston osana. Jokaisen syklin jälkeen tapahtuu reflektiota ja tutkimusaineiston analyysiä. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 15.)

Filosofian tohtori Patricia Leavy (2018) toteaa, että taideperustaisen tutkimuksen avulla voimme etsiä ja selittää itsemme ja suurempien kontekstien välisiä yhteyksiä. Yksilön ja yhteisön näkökulma taideperustaisessa tutkimuksessa kiinnostaa erityisesti sosiaalitieteiden tutkijoita. Tähän yhteyteen voidaan liittää myös sukupuolentutkimuksen ala. Taideperustaisen tutkimuksen avulla voidaan luoda kriittistä tietoisuutta ja empatiakykyä. Sosiaalitieteissä ollaan usein kiinnostuneita valtasuhteista, jotka ovat yleensä etuoikeutetuille joukoille näkymättömiä. Valtasuhteet voivat liittyä esimerkiksi sukupuolittietoisuuteen ja taideperustaisen tutkimuksen avulla näitä vallitsevia ideologioita voidaan haastaa. Taideperustainen tutkimus tarjoaa välineitä myös identiteettityöhön. (Leavy, 2018, s. 9–10.) Mira Kallio toteaa, että taideperustaisen tutkimuksen on tehtävänä voi olla myös kulttuurin valtarakenteiden paljastaminen ja osoittaminen. (Kallio, 2010, s. 23.)

Jessica Smartt Gullionin ja Lisa Schäferin mukaan taideperustaisen tutkimuksen kytkös myös sosiaalitieteisiin on vahva. Useat sosiaalitieteiden tutkijat työskentelevät haavoittuvaisten ryhmien kanssa. Artikkelissa nostetaan esimerkiksi muun muassa lapset, etniset vähemmistöt ja vammaiset ihmiset. Taiteen avulla ihmiset voivat ilmaista tunteita, joille eivät välttämättä löydä sanoja. Sosiaalitieteiden puolella valta- ja alistusrakenteita pyritään tekemään näkyväksi taideperustaisilla menetelmillä. (Smartt Gullion & Schäfer, 2018, s. 511.)

3.2 Tutkimuksen tehtävä

Tutkimukseni tehtävä on ohjaaja-opettajan toimintatapojen kehittäminen turvallisen tilan luomiseen sukupuoleltaan moninaisille nuorille. Tarkoituksena on löytää toimintamalleja siihen, miten kuvataiteen opettaja voi luoda turvallisen tilan niin erilaisissa työpajoissa kuin koululuokassakin. Tutkimuskysymykseni ovat: *Millaisten tekijöiden avulla turvallinen tila muodostuu sukupuoleltaan moninaisille nuorille osoitetussa taidetyöpajassa? Mitä toimia turvallisen tilan synty edellyttää opettajalta tai ohjaajalta?*

Jokelan ja Huhmarniemen mukaan taideperustaisen toimintatutkimuksen tavoitteena on usein kehittää toimivampia työskentelymenetelmiä. Tutkija pyrkii kehittämään menetelmiä,

joiden avulla yhteisö tai yhteiskunta kykenee kehittymään toimivammaksi. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9.) Oman tutkimukseni tavoitteena on tarjota opettajayhteisölle välineitä turvallisen tilan luomiseksi, joten tutkimukseni kiinnittyy koko yhteiskunnan laajuiselle kentälle. Tutkimukseni liittyy niin yhteiskuntaan, taidekasvatukseen, koulumaailmaan kuin sukupuolivähemmistöjen yhteisöön.

Järjestän taidetyöpajan ja kerään tietoa sen avulla. Ryhmä on hyvä toimintamuoto, koska kokemusten jakaminen ja yhteisöllisyys voivat edesauttaa omien tuntemusten ilmaisemista. Lehtonen ja Taavetti toteavat ryhmätyöskentelyn mahdolliseksi haasteeksi sen, että se tavoittaa nuoria, jotka ovat aktiivisia ja sosiaalisia. Taavetin tekemässä osallistavassa tutkimuksessa tavoitteena oli se, että tutkimusprosessissa mukana ovat ne ihmiset, joiden elämää tutkimus käsittelee. Haasteena tällaisessa tutkijan ja muiden toimijoiden vertaistyöskentelyssä on se, että tutkijan vastuu tilanteen kontrollista saattaa tutkimustilanteessa siirtyä nuorille itselleen. Osallistujilla täytyy tällöin olla selkeä tietoisuus omasta osallisuudestaan tutkimuksessa. (Lehtonen & Taavetti, 2018, s. 276–281.)

Omassa tutkimuksessani olen pyrkinyt pitämään tulevat tapahtumat avoimena. Tavoitteenani on ollut suhtautua mahdolliseen yllätyksellisyyteen avoimesti ja pitää sitä alueena, jolla kehitys tapahtuu. Oma kehittymiseni tapahtuu toiminnassa, jossa ohjaan nuoria yksilöinä, jotka kuitenkin määrittelevät itsensä sukupuolen moninaisuuden piiriin. Hiltusen mukaan taide toimii yhteisöllisessä taidekasvatuksessa performatiivisesti. Taiteellinen toiminta ja oppiminen rakentavat esimerkiksi toiminnallista yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys (ja symbolinen yhteisyys) tukevat toimijuutta, voimaantumista ja emansipaatiota yhteisössä jatkuvan muutoksen alaisena. Taidekasvatuksen tapahtuessa nykyhetkessä syntyy uusia tilanteita ja jatkuvaa dialogia. (Hiltunen, 2009, s. 257–267.)

3.3 Oma positio

Ronkainen korostaa, että feministisessä epistemologiassa tieto liittyy olennaisesti tietäjään. Neutraali perspektiivi on feministisen epistemologian mukaan mahdollinen ainoastaan silloin, jos omistaa ruumiin, joka ei ole ruumis, ja aseman, joka ei näyttäydy valta-asemana. Ronkainen toteaa, että miesteoreetikoilla on ollut mahdollisuus näennäiseen neutraaliin

perspektiiviin, koska heidän ei ole tarvinnut pohtia oman ruumiinsa ja kokemustensa erityisyyttä. Tämä näkymätön itsestäänselvyys on otettu kritiikin kohteeksi feministisessä epistemologiassa. Katseella on aina joku katsoja ja katse kohdistuu johonkin suuntaan. Ei ole mahdollista irrottaa tietoa tietäjästä, koska tietäjällä on aina omat lähtökohtansa. (Ronkainen, 1999, s. 102–103.)

Ronkaisen mukaan jokaista tieteellisen tutkimuksen kysymyksenasettelua ohjaa tutkijan henkilökohtainen tieteellinen intressi, vaikka sitä ei tutkimuksessa mainittaisi. (Ronkainen, 1999, s. 19.) Oma intressini kietoutuu omiin etukäteishavaintoihini maailmasta, jossa opettaja kohtaa sukupuoleltaan moninaisia nuoria. Koulumaailma ei omien havaintojeni mukaan ole vielä tarpeeksi kehittynyt nuorten luontevaan kohtaamiseen. Nämä havainnot vievät itseäni eteenpäin tutkijana. Toinen intressi liittyy toimintojen kehittämiseen, siihen, millä tavalla kohtaaminen tapahtuisi aiempaa paremmin ja miten opettaja voisi olla luomassa turvallista tilaa.

Feministisessä tutkimuksessa oleellista on miettiä omaa henkilökohtaista. Ronkainen kuitenkin toteaa, että tämä johtaa helposti omaelämäkerrallisuuteen ja yhteiskunnallisiin erotteluihin piittaamatta siitä, miten tietyt ominaisuudet kiinnittyvät tiedon tuottamiseen. Ronkaisen mukaan tietämisen positioita tulisi reflektoida, jotta henkilökohtaisuuteen liittyvät jaot voisivat tukea tiedon sosiaalista sijoittamista. (Ronkainen, 1999, s. 118–119.)

Tutkijan oma elämä ja sen sijoittaminen ei kuitenkaan kuvaa positiota tarpeeksi tarkasti, vaan vaaditaan pohtimista tiedon sijoittumisesta yhteiskunnallisiin suhteisiin ja tietämisen prosessiin. Ronkainen toteaa paikantumisen tapahtuvan samassa tutkimuksessa useasta eri näkökulmasta. Ronkaisen suuntaviivojen mukaan olen pyrkinyt hahmottamaan omaa positiotani. Ronkainen toteaa, että hänen väitöskirjansa paikantuu ensinnäkin tietylle yleisölle, akateemiselle lukijakunnalle ja tutkijoille. Oma tutkielmani paikantuu samoin akateemiselle yleisölle, mutta myös mahdollisesti akateemisen maailman ulkopuoliselle yleisölle. Tutkielmassani tulen kuitenkin osoittamaan akateemista oppineisuutta. Tutkielmani paikantuu sekä kuvataidekasvatuksen että sukupuolentutkimuksen tieteenaloille. Ronkainen toteaa asettuvansa myös feministisen tutkimuksen paikkaan akateemisessa tiedon tuotannossa, jolloin hän toimii naistutkijana ja naisena. (Ronkainen, 1999, s. 118–120.)

Jokela ja Huhmarniemi toteavat, että taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tutkijan roolissa yhdistyy taiteilija, opettaja ja tutkija. Taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkijaa voitaisiin hyvin kutsua taiteilija-tutkijaksi tai taiteilija-tutkija-opettajaksi. Tutkimusprosessissa tutkija on avainhenkilö. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa yhteisön kokemukset ja/tai tutkimuksen aihe on olennaista tutkia osana toimintaa, eikä ulkopuolisen näkökulmasta. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 11–12.) Omaa rooliani tutkimuksessa voisi kuvailla tutkija-opettajan näkökulmasta, mutta oma taiteilijuuteni oli kuitenkin myös olennaisessa osassa prosessia. Tutkijana suunnittelin raamit tutkimukselle ja nämä vaikuttivat myös olennaisesti työpajaan. Omalla opettajan ja taiteilijan näkökulmallani suunnittelin työpajan sisältöjä ja toimin taidetyöpajan ohjaajana.

Taidetyöpajassa roolini oli samaan aikaan vertaisryhmän ohjaaja ja tutkija. Tämä asetti tietynlaisia huomioitavia asioita aineiston lukemiselle ja analysoimiselle. Koska olin suunnitellut työpajojen sisällöt itse, on selvää, että ne jollain tavalla ohjasivat tutkimukseni kulkua ja tuottivat tietynlaista aineistoa. Olin kuitenkin huomionut oman positioni tässä suhteessa sillä, että olin tiedostaen valinnut työpajakerroille aiheita ja tekniikoita, jotka olivat osallistujista lähtöisin. Olin siis tekniikkatoivomuksia saadessani suunnitellut työpajakerrat niiden mukaan, enkä itse ollut vaikuttamassa niihin. Tällöin koen, että työpajan sisältö oli muodostunut muiden kuin omien mieltymysteni ja odotusteni mukaisesti. Vertaisryhmän ohjaajana olin myös kertonut omasta sukupuoli-identiteetistäni, sillä koin, että se toi osallistujille enemmän rohkeutta omien kokemustensa jakamiselle. Aiemmin mainitsemistani henkilökohtaisista tieteellisistä intresseistä oma sukupuoli-identiteettini oli kolmas. Olen kiinnostunut asian tutkimisesta, koska minulla on siitä myös omakohtaista kokemusta.

3.4 Aineistonkeruun tapa

Tutkimukseni ensimmäinen aineistonkeruun tapa on havainnointi. Saarainen-Kauppinen ja Puusniekka (2016) toteavat, että havainnoinnin etuna on välitön ja suora informaatio yksilön toiminnasta. Havainnointi on hyvä työkalu esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimukseen. Tutkittavat havainnot voivat liittyä tapahtumiin, käyttäytymiseen tai fyysisiin kohteisiin. Toimintatutkimuksessa tutkija tekee usein osallistuvaa havainnointia, jossa hänellä on

itsellään aktiivinen rooli. (Saarainen-Kauppinen & Puusniekka, 2006, KvaliMOTV:n www-sivut.)

Jokela ja Huhmarniemi toteavat, että taideperustaisen tutkimuksen aineisto voi koostua esimerkiksi muistiinpanoista, tutkijan havainnoista, valokuvista, luonnoksista ja haastatteluista. Tutkijan omat havainnot kirjataan yleensä tutkimuspäiväkirjaan ja havainnot ovat siinä muodossa, mikä parhaiten tutkijalle itselleen sopii. Tärkeintä on se, että havaintoja tehdään systemaattisesti ja jatkuvasti. Tutkimuspäiväkirja auttaa palauttamaan mieleen tutkimuksen aikajärjestyksen. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 16.)

Tein havainnointia omasta toiminnastani ennen työpajakertojen alkua, niiden aikana ja jälkeen. Muistiinpanoihin kuuluu kirjoitettuja ja äänitettyjä muistiinpanoja. Muistiinpanoja oli tarkoitus tehdä työpajojen aikana tai mahdollisimman pian sen jälkeen. Työpajan ohjaajana muistiinpanojen samanaikainen kirjaaminen ei ollut jokaisessa tilanteessa mahdollista. Jos työpajakertojen aikana jäi kirjaamatta huomiota, kirjoitin niitä saman tien työpajakerran jälkeen. Työpajan aikana muistiinpanoni olivat enemminkin yksittäisiä sanoja tai lyhyitä lauseita. Työpajan jälkeen kirjoitin näistä asioista ja muista siinä hetkessä mieleen palautuvista asioista pidemmän kirjoituksen.

Saarainen-Kauppinen ja Puusniekka mainitsevat katseen ja havainnoinnin olevan valikoivaa. Sen lisäksi informaatiota on usein valtava määrä, jolloin ihminen ei kykene muistamaan ja havainnoimaan kaikkea kokemaansa. (Saarainen-Kauppinen & Puusniekka, 2006, KvaliMOTV:n www-sivut.) Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne ja Paavilainen (2011) korostavat, että on tärkeää erotella se, mitä tutkija on itse tulkinut tai kokenut ja se, mitä on oikeasti tehty. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen, 2011, s. 115.) Havainnoinnin tavoitteena oli oman toimintani havainnointi, joten pyrin keskittymään siihen, mitä tein. Kirjasin ylös omaa valmistautumistani ennen työpajaa ja omia tekojani työpajan aikana.

Toinen aineistonkeruun tapa oli ryhmähaastattelu. Ronkainen ja kollegat toteavat, että ryhmähaastatteluja voidaan erotella esimerkiksi sen mukaan, tuntevatko ryhmän jäsenet toisensa entuudestaan, vai onko ryhmä kerätty ainoastaan tutkimusta varten. Sen lisäksi eroja on ryhmädynamiikan ja keskustelun ohjauksen suhteen. Haastatteliija voi olla pelkästään vapaan keskustelun tarkkailija tai keskustelun ohjaaja. (Ronkainen ym., 2011, s. 116.)

Haastattelu tässä tutkimuksessa oli taidetyöpajan osallistujien ryhmähaastattelu, jossa toimin keskustelun ohjaajana. Ryhmän jäsenet tunsivat toisensa entuudestaan työpajakerroilta.

Tutkimuksen ryhmähaastattelu oli strukturoidun haastattelun ja teemahaastattelun välimaastossa. Saarainen-Kauppinen ja Puusniekan mukaan strukturoitu haastattelu toteutuu siten, että haastatteli esittää osallistujille samoja kysymyksiä samassa järjestyksessä. Saarainen-Kauppinen ja Puusniekka toteavat, että teemahaastattelu etenee väljästi teemoihin kohdentuen. Teemahaastattelu pyrkii ottamaan huomioon osallistujien omia tulkintoja keskusteltavasta aiheesta. Puolistrukturoitu haastattelu etenee teemojen ja valmiiksi mietittyjen kysymysten kautta. Puolistrukturoidun haastattelun etu on se, että sillä saadaan vastauksia tietyistä asioista ja teemoista. (Saarainen & Puusniekka, 2006, KvaliMOTV:n www-sivut.) Haastattelussa osallistujat vastasivat ensin paperilla oleviin kysymyksiin (ks. liite 1), jonka jälkeen kävimme vastauksia yhdessä läpi. Vastausten yhteinen läpikäynti mahdollisti ryhmäkesustelun, jossa ajatuksia oli mahdollista vaihtaa. Paperilla olevien kysymysten lisäksi osallistujat vastasivat kysymyksiin itse haastattelutilanteessa (ks. liite 2) kirjoittamatta vastauksia etukäteen.

Koen, että haastattelu täydensi aineistoani, koska sen kautta tutkimukseen muodostui myös työpajaan osallistuneiden näkökulma. Haastattelussani oli mukana kolme nuorta, jotka olivat kaikki täysi-ikäisiä. Täysi-ikäisyys oli haastatteluun osallistumisessa olennainen tekijä, sillä alaikäisten huoltajilta olisi voinut olla haastavaa saada tutkimuslupia aiheen mahdollisen arkaluonteisuuden vuoksi. Riikka Taavetti (2015) on omassa sateenkaarinuoria käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, että alaikäisten nuorten vanhemmilta pyydetty tutkimuslupa olisi saattanut tuhota mahdollisuudet nuorten näkemysten kuulemisen. Hän nostaa esille Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen, jossa on linjattu, että luvan pyytäminen huoltajilta ei ole välttämätöntä, vaikka tutkittavana on alaikäisiä nuoria, tilanteissa, jossa tutkimuksesta ei seuraa nuorille haittaa ja joissa tutkimuslupa vanhemmilta olisi vaikeaa saada. (Taavetti, 2015, s.18.) Päädyin kuitenkin omassa tutkimuksessani siihen, että tutkimukseen ja haastatteluun osallistuvat täysi-ikäiset työpajaan osallistujat, jotka ilmaisivat osallistumishalukkuutensa.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) on laatinut hyvän tieteellisen käytännön ohjeen, jonka tavoite on tieteellisen käytännön edistäminen. Tutkimuksen hyvä tieteellinen käytäntö sisältää yleisiä toimintatapoja, kuten rehellisyyttä ja huolellisuutta. Tarvittavat

tutkimusluvut ja mahdollisesti tarvittava eettinen ennakkoarviointi liittyvät myös hyvään tieteelliseen käytäntöön. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, s. 6.)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) on laatinut ohjeet ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista Suomessa. Peruslähtökohtana pidetään tutkittavien henkilöiden luottamusta tutkijaa ja tiedettä kohtaan. Tutkijan tulee olla perehtynyt tutkittavaan yhteisöön, kulttuuriin ja sen historiaan ennalta. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla aina vapaaehtoista ja tutkimukseen osallistumisen keskeyttämisen tulee olla mahdollista milloin tahansa. Tutkimukseen osallistumisen suostumuksen tulee olla tietoon perustuvaa. Tutkittavan tulee saada tietoa tutkimuksen konkreettisesta sisällöstä esimerkiksi kirjallisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, s. 7–9.)

Tutkimuksessani noudatan hyvän tieteellisen käytännön ohjetta. Haastatteluun osallistujilta on pyydetty tutkimuslupa (ks. liite 3), jossa kerrotaan tutkimukseen liittyvät asiat. Ennen haastattelutilannetta korostin myös sitä, kuinka tutkimukseen osallistumisesta voi vetäytyä missä tilanteessa tahansa ja kuinka lisätietoa saa milloin vain. Lupakaavake on laadittu mahdollisimman läpinäkyväksi ja sen on hyväksynyt tutkimuksen ohjaaja.

Ennen varsinaista taidetyöpajan alkua kävin ohjaajani kanssa keskustelua eettisestä ennakkoarvioinnista. Vaikka en lähtökohtaisesti halua olettaa sukupuoleltaan moninaisten nuorten haavoittuvuutta, liittyy sukupuolivähemmistöihin kuuluvia nuoria koskettavaan tutkimukseen erityisiä eettisiä kysymyksiä. Pohdin etukäteen paljon sitä, kuinka alaikäisiltä osallistujilta on mahdollista saada tutkimuslupaa, koska sitä on pyydettävä osallistujien huoltajilta. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret eivät välttämättä ole kertoneet huoltajilleen sukupuoli-identiteetistään, jolloin tämänkaltaiseen aiheeseen liittyvä tutkimuslupa saattaisi paljastaa nuoren huoltajille nuoren kannalta epätoivottavia asioita. Konsultoimme ohjaajan kanssa tutkimuslupaan liittyvissä kysymyksissä Lapin yliopiston Eettisen ennakkoarvioinnin neuvoston sihteeri Petra Falinia, joka totesi, että mahdollisuutena on jättää alaikäiset osallistujat haastattelun ulkopuolelle. Näin päädyin tutkimuksessa lopulta tekemään ja haastatteluun osallistuivat ainoastaan täysi-ikäiset osallistujat.

Tutkimuksen aineistosta on häivytetty taidetyöpajaan ja haastatteluun osallistuneiden nimet, iät ja muut tunnistamista edesauttavat tiedot. Taidetyöpajan osallistujien yksityisyyden

suojaamiseksi taidetyöpajan paikkakuntaa ei myöskään ole mainittu missään yhteydessä. Säilytän tutkimusaineistoa tutkimuksen eettisiin periaatteisiin kuuluvalla tavalla, enkä tule luovuttamaan sitä ulkopuolisille. Olen taidetyöpajakertoja ennen ja jälkeen sekä niiden aikana havainnoinut omaa toimintaani ja pitäytynyt siinä, etten havainnoi osallistujien toimintaa. Olen tehnyt osallistujille näkyväksi sen, että havainnointi ei koske heidän toimintaansa ja maininnut siitä jokaisen työpajakerran aluksi.

3.5 Aineistojen analyysi

Toiminnan kuvauksen analyysissä yhteen kietoutuvat sekä omat kenttämuistiinpanoni että teemoiteltu ja analysoitu työpajaan osallistuneiden nuorten ryhmähaastattelu. Jokelan ja Huhmarniemen mukaan taideperustaisessa toimintatutkimuksessa aineiston analyysi on prosessi, joka näyttäytyy limittäin projektin kehittymisen kanssa. Laaja aineisto teemoitellaan ja ryhmitellään. Tutkimuksen tulisi käydä jatkuvaa keskustelua aineiston ja kirjallisuuden kanssa ja tässä suhteessa taideperustaisen toimintatutkimuksen aineiston analyysi ei eroa paljoakaan laadullisesta aineiston analyysistä. Jokelan ja Huhmarniemen mukaan taideperustaisen toimintatutkimuksen aineistossa voi kuitenkin olla mukana materiaalia esimerkiksi valokuvakollaasin, ääniteoksen tai installaation muodossa. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 17.)

Tutkimuspäiväkirja toimi ensisijaisena aineistona toiminnan kuvausta varten. Tutkimuspäiväkirja sisältää toiminnan kuvauksen lisäksi pohdintaa omasta toiminnastani ja sen onnistumisesta. Tutkimuspäiväkirjan aineisto sisältyy toiminnan kuvausta käsitteleviin kappaleisiin. Sen lisäksi oman toiminnan havainnointi linkittyy analyysin ja pohdinnan kautta osallistujien kokemuksiin turvallisen tilan synnystä.

Teemoiteltu ryhmähaastattelu toimi lähtökohtana analyysille siitä, kuinka hyvin toiminta on osallistujien mielestä onnistunut suhteessa turvallisen tilan syntyyn. Haastattelu on teemoiteltu havaitsemieni toistuvien huomioiden perusteella tuloslukuiksi aineistoa käsittelevään kappaleeseen.

Olen koodannut haastatteluun osallistuneet nuoret väreillä. Punainen, vihreä ja sininen löytyvät väreinä myös kaikista tunnetuimmasta sateenkaarilipun versiosta. Mielestäni väreillä koodaaminen toimii tässä tutkimuksessa, koska värit edustavat nuorten moninaisuutta ja myös tutkimuksen aiheen moninaisuutta. Olen nimennyt haastateltavat eri väreillä sattumanvaraisesti. Näin olen pyrkinyt välttämään omat tulkintani ja mielipiteeni nuorten persoonista ja vastauksista.

4 TOIMINNAN KULKU

4.1 Toiminnan eteneminen ja analyysi

Toiminnan kulku on tutkimuksessa kirjoitettu sen mukaan, miten toiminta on suunniteltu ja toteutettu. Toiminnan kulun kuvaus pohjaa suunnittelumateriaaliin ja omiin muistiinpanoihini. Toiminta muodosti syklejä, joista ensimmäinen oli teoriaan tutustumista ja tutkimuksen raamien muodostamista sen kautta. Tutustuin monipuolisesti tutkimusmenetelmiin ja teoriataustaan sukupuolen moninaisuudesta. Tutkimuksen tavoite alkoi syntyä pikkuhiljaa.

Toiminta käynnistyi loppusyksystä 2019. Taidetyöpajan ensimmäinen kerta oli marraskuussa ja työpajakertoja oli joulukuun alkuun saakka. Työpajakertoja oli viikoittain kaksi tuntia kerrallaan. Taidetyöpajan projektin olen jakanut eri vaiheisiin (ks. kuva 2).

Kuva 2. Toiminnan eteneminen tutkimuksessa.

4.2 Toiminnan valmistelu

Kevät 2019 oli teorian kirjoittamisen ja mahdollisuuksien kartoittamisen aikaa. Pyrin yhdistämään erilaisia teorioita, jotta saisin tutkimustani tukevan taustan. Tutustuin Setan toimintaan ja pohdin, mikä olisi aikataulujen kannalta ihanteellisin paikka järjestää työpajaa. Kesällä 2019 otin yhteyttä Setan jäsenjärjestöön ja aloimme järjestellä suunnittelemalleni toiminnalle puitteita. Tapasimme jäsenjärjestön puheenjohtajan kanssa ja pohdimme mahdollisuuksia sekä haasteita. Sovimme yhdessä työpajan tiloista ja materiaaleista, jotka jäsenjärjestö hankki työpajakerroille. Määrittelimme tiloja varatessa työpajan alustavaksi aikatauluksi marras-joulukuun 2019. Tapaamisessamme sovimme sen, että työpaja voisi tarvittaessa jatkua myös tammikuulle 2020.

Toiminnan alkuun liittyi myös valtakunnallisen Setan järjestämä viikonlopun mittainen ryhmänohjaajakoulutus, jonka suoritin lokakuussa 2019 Jyväskylässä. Ryhmänohjaajakoulutuksessa sain eväitä käytännön toteutuksiin ja mahdollisiin haastaviin ryhmätilanteisiin. Ryhmänohjaajakoulutuksessa kävimme läpi erilaisia ryhmätilanteita ja pohdimme niihin ratkaisuja. Sen lisäksi vertaistuki ja muihin ryhmänohjaajiin tutustuminen antoi itselleni varmuutta työpajojen järjestämiseen.

Pohdin etukäteen, että ihanteellinen ryhmän koko olisi noin 10 osallistujaa. 10 osallistujaa mahdollistaisi ryhmätoiminnan, mutta ei kuitenkaan estäisi omien mahdollisten henkilökohtaisten asioiden jakamista. Ryhmään haettiin osallistujaksi 15-29-vuotiaita nuoria ja nuoria aikuisia, jotka määrittelivät itsensä sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi tai pohtivat sukupuoltaan. Ryhmän mainosjulisteeissa korostui se, että aiempaa kokemusta taiteen tekemisestä ei tarvitse olla.

Suunnittelin työpajakertoja konkreettisesti ennen työpajan alkua kartoittamalla materiaaleja ja pohtimalla mielekkäitä tehtäviä. Ensimmäisen työpajakerran suunnitelma oli huomattavasti strukturoidumpi kuin myöhemmillä kerroilla, sillä en tuntenut etukäteen osallistujajoukkoa ollenkaan. Ensimmäisen työpajakerran suunnitelman rakenne toimi myös seuraavilla työpajakerroilla ja suunnitelmani muodosti tietynlaisen struktuurin jokaiselle kerralle.

4.3.1 Turvallisen tilan ja taidetyöpajan sääntöjen raamit

Sain Setan järjestämästä ryhmänohjaajakoulutuksesta vinkkejä siihen, kuinka omalle ryhmälle voi luoda juuri omanlaisensa säännöt kuitenkin yleistä Setan linjaa noudattaen. Säännöt kuuluvat esimerkiksi koulumaailmaan järjestyssääntöjen kautta, mutta järjestötoimintaan kuuluvien ryhmien säännöt olivat itselleni täysin uusi asia. Koulutusviikonloppuna säännöt käytiin läpi heti alkuvaiheessa ja kaikki sitoutuivat noudattamaan niitä. Osallistujien oli myös mahdollista vaikuttaa sääntöihin, sillä ne olivat joustavasti muokattavissa. Järjestely vaikutti hyvältä ja päätin, että samanlaista kaavaa tullaan noudattamaan myös omassa taidetyöpajassani.

Turvallisen tilan tavoite tuli ilmi julisteessa, johon olin kirjoittanut englanniksi ”SAFE SPACE”. Turvallisen tilan periaatteen syntyperää on haastavaa jäljittää, mutta esimerkiksi Seta ry on tuonut sivuillaan esille ryhmiin liittyviä turvallisen tilan periaatteita (Seta ry:n [www-sivut](#), n.d.). Setan jäsenjärjestö, jonka alaisuudessa työpaja järjestettiin, on myös linjannut, että työpajoissa noudatetaan turvallisen tilan periaatteita. Omassa työpajassani turvallisen tilan periaatteet perustuivat niin säännöistä kuin muustakin toiminnasta ennen työpajoja ja niiden aikana.

Seta ry on määritellyt sivuillaan ryhmien peruseriaatteita. Peruseriaatteisiin kuuluvat muun muassa syrjimättömyys, päihteettömyys, moikkaamattomuussopimus, vaitiolovelvollisuus, itsemäärittely- ja itsemäärittelemättömyysoikeus ja tilan antaminen. (Seta ry:n [www-sivut](#), n.d.) Taidetyöpajan säännöt muodostin ennen työpajakertojen alkua ja pidin ne kuitenkin hyvin avoimena muutosten suhteen. Taidetyöpajan säännöt mukailivat sekä valtakunnallisen Setan että paikallisjärjestön sääntöjä (ks. kuva 3).

TAIDETYÖPAJAN SÄÄNNÖT

ITSEMÄÄRITTELY- & ITSEMÄÄRITTELEMÄTTÖMYYSOIKEUS

Jokainen ryhmään osallistuja on oma persoonansa ja saa itse määritellä tai olla määrittelemättä itseään sekä identiteettiään.

ÄLÄ OLETA

Toisesta ei voi tietää esimerkiksi ulkonäön tai puheiden perusteella elämäntilannetta, identiteettiä tai elämässä koettuja hetkiä.

KUNNIOITA

Muiden puheelle tulee antaa tilaa ja sitä tulee kunnioittaa.

YKSITYISYYDENSUOJA

Ryhmässä puhutut asiat eivät kuulu ryhmän ulkopuolelle. Jokaisella on oikeus myös tulla kutsutuksi haluamallaan nimellä.

MOIKKAAMATTOMUUSSOPIMUS

Ryhmätapaamisten ulkopuolella ei ilman yhteistä sopimusta tervehditä toisia osallistujia, tai kerrota, mistä yhteydestä toinen tunnetaan.

Kuva 3. Taidetyöpajan säännöt.

Valitsin työpajan säännöiksi sellaisia periaatteita, joiden ajattelin luovan sopivat raamit alkuun. Valitsin periaatteita, joiden alle oli mielestäni mahdollista lisätä myöhemmin tarkennuksia. Työpajan alkuperäisiksi säännöiksi muodostuivat:

Itsemäärittely- & Itsemäärittelemättömyysoikeus

Jokainen ryhmään osallistuja on oma persoonansa ja saa itse määritellä tai olla määrittelemättä itseään sekä identiteettiään.

Älä olet

Toisesta ei voi tietää esimerkiksi ulkonäön tai puheiden perusteella elämäntilannetta, identiteettiä tai elämässä koettuja hetkiä.

Kunnioita

Muiden puheelle tulee antaa tilaa ja sitä tulee kunnioittaa.

Yksityisyydensuoja

Ryhmässä jaetaan useinkin asioita, joiden ei haluta leviävän ulkopuolelle. Ryhmän ulkopuolelle ryhmässä puhutut asiat eivät kuulu. Jokaisella on oikeus myös tulla kutsutuksi haluamallaan nimellä.

Moikkaamattomuussopimus

Ryhmätapaamisten ulkopuolella ei ilman yhteistä sopimusta tervehditä toisia osallistujia, tai kertoa, mistä yhteydestä toinen tunnetaan.

4.2.2 Omat tavoitteet ja odotukset työpajaan liittyen

Omat tavoitteeni jakautuivat tutkimuksellisiin tavoitteisiin ja työpajan järjestämiseen liittyviin tavoitteisiin. Tässä kappaleessa käsittelen työpajan järjestämiseen liittyviä tavoitteita ja odotuksia. Kirjasin tavoitteita tutkimuspäiväkirjaani koko matkan ajalta ensimmäiseen työpajakertaan saakka. Sen lisäksi asetin tavoitteita jokaiselle työpajakerralle etukäteen. Työpajakerroille liittyvät tavoitteet käsittivät muun muassa kunkin kerran teknisten toteutusten onnistumisen ohjaajan näkökulmasta.

Konkreettinen tavoite työpajan järjestämiseen oli se, että saisin luotua eheän kokonaisuuden ja hyvän ilmapiirin, jonne osallistujilla olisi mukava tulla. Eheän kokonaisuuden tavoite käsitti sen, että työpajakerroilla olisi aina jokin tietty teema tai tekniikka. Toisaalta tavoitteena oli myös se, että poissaoloista huolimatta työpajaan olisi aina mukava tulla uudestaan, eikä kokisi jääneensä muista jälkeen tai ulkopuoliseksi. Sen vuoksi tavoittelin eheää kokonaisuutta yksittäisten työpajakertojen sisälle. Hyvän ilmapiirin luomisen tavoitteeseen liittyi selkeästi oma toimintani, jonka kautta toivoin saavani luotua mukavan ympäristön toiminnalle. Tavoitteena oli kannustaa osallistujia keskustelemaan ja osallistumaan ja rohkaista jokaista olemaan oma itsensä ryhmässä.

Tavoitteena oli myös se, että hyvän ilmapiirin myötä osallistujat sitoutuisivat työpajan jatkuvuuteen, joka myös itsessään loisi osallistujien kautta positiivista tunnelmaa. Sen lisäksi sitoutuneisuus auttaisi myös tutkimuksellisessa mielessä tutkimuksen etenemistä ja edesauttaisi aineistonkeruuta.

Omat odotukseni liittyivät työpajan onnistumiseen. Tavoittelin työpajaa järjestäessäni edellä mainittuja asioita, ja odotin, että hyvällä järjestelyllä ne toteutuisivat. Odotin myös sitä, että pääsen itse kehittymään työpajan ohjaajana ja saan uusia näkökulmia omaan opettajuuteeni. Odotukseni ja innostukseni nousivat sen mukaan, kun työpajaan ilmoittautui lisää osallistujia.

4.3 Toiminnan rakentumista ja askelia taaksepäin

4.3.1 Tiedotuksen ja ilmoittautumisen haaste

Ideoimme jäsenjärjestön puheenjohtajan kanssa yhdessä sitä, millä tavalla työpajaa kannattaisi mainostaa, jotta kohderyhmä kiinnostuisi. Setan jäsenjärjestö tiedotti taidetyöpajasta omilla kanavillaan ennen työpajatoiminnan alkua. Sen lisäksi jäsenjärjestö auttoi levittämään paperisia mainoksia muun muassa kirjastoon ja nuorisotiloihin sekä kouluille. Julisteiden ulkoasu muuttui tiedottamisen aikana, sillä koin, ettei mustavalkoinen juliste tavoita tai herätä tarpeeksi huomiota.

Päädyin muuttamaan julisteen ulkoasua lisäämällä vaaleansini-vaaleanpuna-valkoraidallisen translipun julisteen taustaksi, jotta juliste mahdollisesti kiinnittäisi huomiota kohderyhmään kuuluville (ks. kuva 4). Yli-Räisänen (2017) toteaa Voima-lehden artikkelissaan, että tämän version translipusta on suunnitellut Monica Helms vuonna 1999. Lipun väreistä vaaleansininen väri toimii symbolina pojiksi syntymässä määriteltyjä ja vaaleanpunainen vastaavasti syntymässään tytöiksi määriteltyjä ihmisiä. Valkoinen raita keskellä on intersukupuolisten, muutosprosessissa olevien ja tunnistamattomien sukupuolten symboli. (Yli-Räisänen, 2017, Voima-lehden [www-sivut](#).)

Kuva 4. Taidetyöpajan mainosjulistte.

Työpajaan ilmoittautuminen tapahtui Google Forms -lomakkeen kautta. Ilmoittautumisen yhteydessä pyydettiin kertomaan etu- ja sukunimi korostaen sitä, että ilmoittautuja kirjoittaa sen nimen, jota haluaa itsestään käytettävän. Nimien lisäksi lomakkeessa pyydettiin kertomaan ikä ja sähköpostiosoite aikatauluista tiedottamista varten. Näiden ohella lomakkeessa olivat erilliset kohdat ”Toiveita työpajaan liittyen” ja ”Muuta tietoa työpajan järjestäjälle”. Nämä olivat vapaaehtoisesti täytettäviä kohtia, jotta osallistuja olisi voinut kertoa etukäteen mahdollisia toiveitaan tai muita asioita. Ilmoittautumislomakkeessa luki myös se, että osallistuja saa ilmoittaututtuaan lisää tietoa työpajasta aikatauluista ja työpajaan saapumisesta.

Pohdin pitkään sitä, vaaditaanko etukäteisilmoittautumista taidetyöpajaan osallistumisen edellytykseksi. Päädyin etukäteisilmoittautumiseen sen vuoksi, jotta osallistujien määrä olisi suurin piirtein tiedossa ennen taidetyöpajojen alkua, jotta osaisin varautua materiaalien suhteen. Etukäteisilmoittautuminen saattoi karsia osallistujajoukkoa, koska ilmoittautuminen on tietynlainen merkki sitoutumisesta. Sen lisäksi ilmoittautujan täytyi luottaa siihen, että ilmoittautumisen yhteydessä kerrottavat tiedot pysyvät ainoastaan työpajan vetäjän tiedossa. Ilmoittautumislomakkeessa en ollut maininnut tätä seikkaa, joten luottamuksellisuuden tunnetta lomakkeesta ei välttämättä välittynyt. Tämä saattoi vaikuttaa ilmoittautumishalukkuuteen. Toisaalta ilmoittautumislomakkeen luki se, että lisätietoja saa ilmoittaututtuaan, jolloin ilmoittautuminen on voinut vaikuttaa perustellulta.

4.3.2 Kaksi kynnyskysymystä

Taidetyöpajatoiminnan sisällöissä yhdistyi kaksi tekijää, jotka etukäteisilmoittautumisen lisäksi saattoivat rajata osallistujajoukkoa. Ensimmäinen tekijä oli se, että nuori kuuluu sukupuolivähemmistöön tai pohtii omaa sukupuoli-identiteettiään. Toinen tekijä oli taide.

Kuten Lehtonen ja Taavetti ovat todenneet, ryhmätyöskentely voi sateenkaarinuorten osalta tavoittaa ainoastaan aktiivisia ja sosiaalisia nuoria. (Lehtonen & Taavetti, 2018, s. 276–281.) Ennen ilmoittautumista on täytynyt arvioida omia sosiaalisia valmiuksiaan ja jaksamistaan. On mahdollista, että ryhmässä olemisen vaatimus ei innostanut nuoria, jotka eivät aiemmin

olleet olleet ryhmätoiminnassa mukana. Lisäksi ryhmässä oleminen ja uusiin ihmisiin tutustuminen on voinut tuntua mahdollisista kiinnostuneista haastavalta ja stressaavalta.

Pohdin etukäteen sitä, kuinka toinen tekijä, eli taide, tulee mahdollisesti rajaamaan osallistujajoukkoa. Oma kokemukseni taidetyöpajojen järjestämisestä aiemmin on osoittanut sen, että taiteen tekemiseen on haastavaa rohkaistua osallistumaan etenkin ennalta tuntemattomien ihmisten kanssa. Sen lisäksi pohdintaa on usein herättänyt myös oma taitotaso ja etukäteisvertailu muihin mahdollisiin osallistujiin. Kun pyritään järjestämään matalan kynnyksen taidetoimintaa, sana *taide* voi jo karsia osallistujajoukkoa. Vaikka taidetyöpajan julisteessa olikin ilmaistu se, ettei aikaisempaa kokemusta taiteen tekemisestä tarvinnut olla, on teema mahdollisesti herättänyt epävarmuutta.

4.4 Ensimmäinen työpajakerta

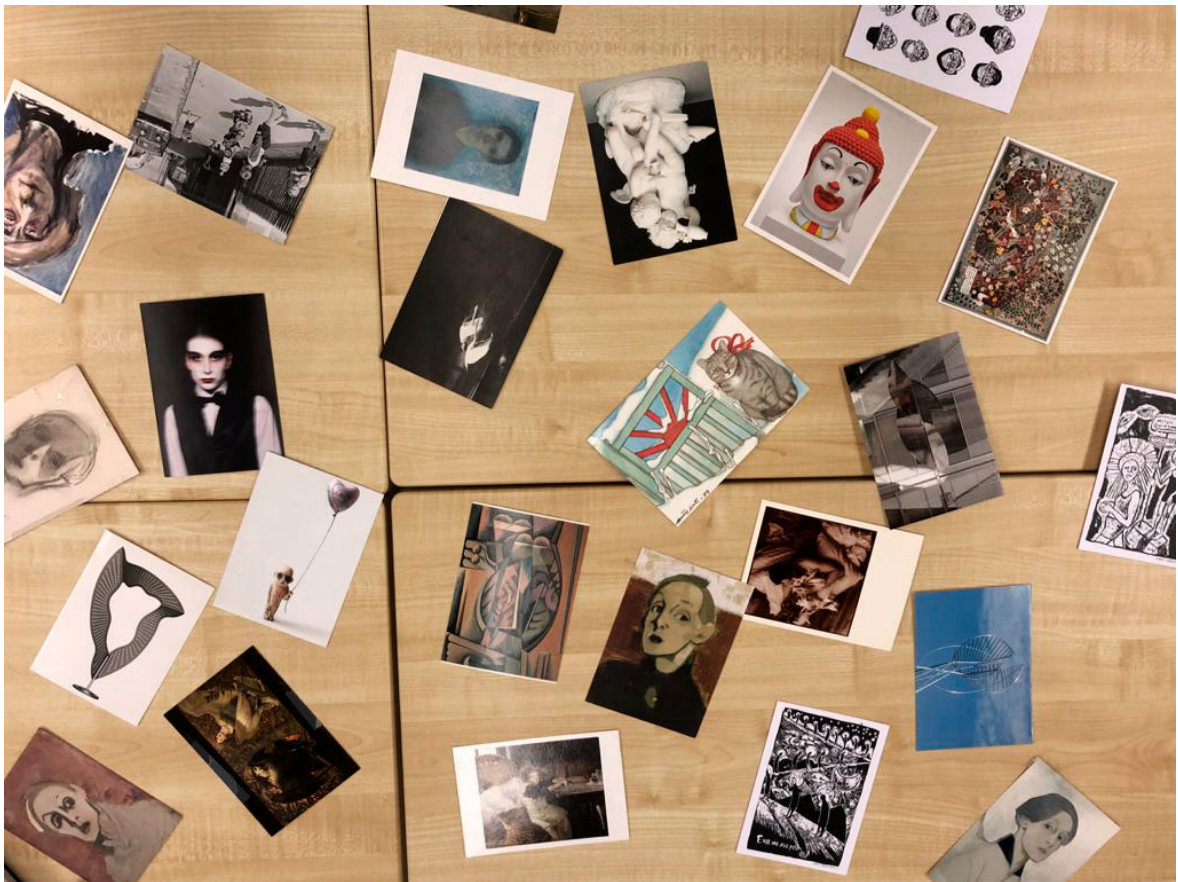
Ennen ensimmäistä työpajakertaa lähetin osallistujille sähköpostin, joka sisälsi olennaiset tiedot työpajasta. Sähköpostiin olin kirjoittanut työpajan osoitteen sekä työpajan aikataulut ja päivämäärät. Sen lisäksi olin kirjoittanut sähköpostiin, että olen ulko-ovella odottamassa ennen työpajakerran alkua. Liitin myös sähköpostiin kuvat rakennuksen ulko-ovista, jotta paikalle olisi helpompi löytää.

Ensimmäiselle työpajakerralle osallistui kolme nuorta. Olin valmistautunut ensimmäiselle kerralle laittamalla työpajan julisteita opasteiksi matkan varrelle työpajatilaa kohti. Laitoin julisteita myös työpajatilan seinille, sillä tila oli mielestäni hieman kolkko valkoisine seinineen. Pöydälle olin asetellut taidepostikortteja (Ks. kuva 5), joiden katselun ajattelin olevan mukava ajanviettotapa muita osallistujia odotellessa. Olin itse ulko-ovella ottamassa osallistujia vastaan ja ohjeistin heidät oikeaan tilaan.

Ensimmäisenä kerroin työpajan säännöt ja varmistin, ettei niissä ole epäselvyyksiä. Korostin myös sitä, että sääntöjä voidaan muunnella tai niihin voidaan tehdä lisäyksiä. Sääntöjen läpikäymisen jälkeen kerroin pro gradu -tutkimuksestani. Kerroin, etten tutki työpajakertojen aikana heidän toimintaansa, vaan keskityn omaan toimintaani kuvataidekasvatuksen menetelmien kehittämiseen liittyen. Lisäsin, että saatan tulla

kysymään heiltä tutkimuslupaa, jos tutkimukseen tulee liittymään haastatteluja. Tämän jälkeen varmistin, että osallistujille ei jäänyt tutkimuksen etenemisen suhteen epäselvyyttä tai epävarmuutta.

Työpajan sääntöjen ja tutkimuksen läpikäymisen jälkeen pääsimme työpajakerran ensimmäiseen toiminnalliseen osioon. Jokainen osallistuja sai valita itseään puhuttelevan postikortin ja kertoa sen kautta itsestään tai esimerkiksi omasta päivästä juuri sen verran kuin halusi. Postikortit olivat taidekuvia, jotka olin työpajan vetäjänä valinnut omista kokoelmistani. Postikortit olivat muun muassa Helene Schjerfbeckin, Tove Janssonin, Aurora Reinhardin ja Reidar Särestöniemen maalauksista. Sen lisäksi mukana oli luontovalokuvia. Postikortteja oli yhteensä noin 15 kappaletta ja ne oli aseteltu pöydälle satunnaiseen järjestykseen. Toimin itse kierroksen käynnistäjänä ja kerroin omasta päivästäni hieman liioitellenkin, jotta tunnelma rentoutuisi. Valitsin itse Tove Janssonin omakuvan vuodelta 1975, sillä sen tunnelma sopi omaan mielenmaisemaani tuona loskaisena ja pimeänä päivänä.

Kuva 5. Postikortit ensimmäisillä työpajakerroilla.

Ensimmäisen työpajakerran teemana oli toisiimme tutustuminen. Pyysin osallistujia pohtimaan oman päivänsä kulkua heräämisestä työpajaan saapumiseen asti. Jaoin ryhmälle post-it-lappuja, joille he saivat piirtää oman päivänsä mittaisen sarjakuvan. Korostin, ettei asioiden tarvitse olla isoja, ja omasta päivästään voi paljastaa juuri sen verran kuin haluaa. Post-it-lappuja sai valita mielensä mukaisen määrän, eikä lopputuloksen tarvinnut olla hiottu. Korostin myös sitä, että tarkoituksena on toisiimme tutustuminen ja yhdessäolo.

Kävimme jokaisen sarjakuvan läpi minun johdollani ja keskustelimme päivän kulusta. Kerroin ensimmäisenä omasta päivästäni. Jokainen osallistuja sai kertoa omasta sarjakuvastaan sen verran kuin halusi. Keskusteluja päivän kulusta oli herännyt jo sarjakuvien teon aikana, mutta loppukeskustelu kokosi jokaisen osallistujan päivän kokonaisuudeksi. Jätimme sarjakuvat seinälle ja katselimme töitä vielä kauempaa.

Työpajakerran aikana osallistujat saivat kirjoittaa post-it-lapuille omia toiveitaan työpajakertojen sisällöistä. Näitä toiveita sai käydä lisäämässä seinälle missä vaiheessa työpajakertaa tahansa. Kävimme lopuksi toiveita yhdessä läpi ja pohdimme, millä tavalla niitä olisi mahdollista toteuttaa. Pohdimme yhdessä, että keramiikkaa olisi mahdotonta toteuttaa kyseisissä tiloissa, mutta päädyimme siihen, että jonakin työpajakertana piirtäisimme mallipiirustusta. Koen, että osallistujat saivat näiden keskustelujen myötä itse olla vaikuttamassa työpajan mahdollisiin tuleviin sisältöihin. Mikkonen toteaa, että taidetoiminnan edistävän yhdenvertaisuutta ainoastaan, jos se pohjautuu osallistujien tarpeille ja kiinnostuksille sekä pyrkii purkamaan valta-asetelmia. Yhdenvertaisuuden edistäminen näiden tekijöiden avulla edistää myös projektiin tai työpajaan sitoutumista. (Mikkonen, 2018, s. 42.)

4.5 Toinen työpajakerta kuin uusi alkua

Toiselle työpajakerralle saapui viisi osallistujaa. Kolme heistä oli aiemman viikon kerralta jo toisilleen hieman tuttuja, mutta kaksi tälle kerralle saapunutta eivät tunteneet muita osallistujia. Työpajan valmistelu tapahtui samaan tapaan kuin ensimmäisellekin kerralle. Olin jälleen levittänyt postikortit valmiiksi pöydälle, koska ajattelin niiden toimivan tutuna

tutustumiskeinona. Postikortit olivat samat kuin edelliselläkin kerralla ja päädyin itse valitsemaan taidekuvan Tommi Toijan teoksesta Rakkauden lähettiläs (2005). Kerroin, että postikortti kuvaa sitä, kuinka olin sinä päivänä pohtinut ihmisten yksinäisyyttä. Jokainen osallistuja sai kertoa omat tunnelmansa päivästä vuorotellen.

Kävin taidetyöpajan säännöt jälleen aluksi läpi. Kun oli uusia osallistujia, kerroin myös uudelleen pro gradu -tutkimuksestani ja sen periaatteista. Huomasin, että takeltelin hieman sääntöjä läpikäydessäni, koska itselläni oli hieman epävarma olo niiden läpikäymisestä jokaisella kerralla. Olin kirjoittanut omiin tutkimuspäiväkirjaani, että minun täytyy ryhdistäytyä säännöistä puhuessani, jotta niistä tulisi luonnollisesti osa ryhmän toimintaa.

Toisen työpajakerran teemana oli kollaasi, jonka materiaaleina olivat sekä sanoma- ja aikakauslehdet että kaikki mukanani tuomat taiteentekovälineet. Kollaasi tekniikkana oli valikoitunut omien etukäteissuunniteluideni kautta, ja ajattelin, että kollaasin tekeminen mahdollistaisi rennon yhdessäolon. Koska tiesin työpajakerralle saapuvan uusia osallistujia, päätin, ettei vielä ollut mallipiirustuksen aika. Perusteena päätökselle oli se, että mallipiirustus uudessa ympäristössä ja yhteisössä voi olla jännittävää, eikä välttämättä kannusta rentoon tekemiseen.

Tällä työpajakerralla kysyin osallistujilta, haluaisivatko he tekemisen taustalle musiikkia. Muistin aiemman työpajakerran keskustelun siitä, että käytössämme ollut tila kaikui hieman ja oli muutenkin kolkko. Ajattelin, että musiikki voisi viedä huomion pois kolkkoudesta. Osallistujat ehdottivat klassista musiikkia taustalle, joten laitoin sitä soimaan tietokoneeltani.

Kollaasien tekovaiheessa herättelin keskustelua muun muassa selailemieni lehtien otsikoista ja aiheista. Koen, että keskustelu alkoi pikkuhiljaa muuttua rennommaksi ja osallistujat nostivat itse keskustelun aiheita esille. Pyrin osallistumaan keskusteluun, mutta samalla koitin olla taka-alalla, jotta osallistujat saisivat vastakaikua ja vertaistukea toisiltaan. Keskustelu soljui osallistujien omien aiheiden kautta, eikä minun tarvinnut sitä rajata tai kannustaa.

Kävimme kollaasit läpi yhdessä. Kuten edelliselläkin kerralla, osallistujat saivat vapaasti kertoa omista töistään. Kerroin ensimmäisenä omasta kollaasistani ja sen jälkeen osallistujat

saivat vuorotellen kertoa, mitä työ sisälsi ja millaisia ajatuksia työ oli herättänyt. Kollaasit käsittelivät suurimmaksi osaksi osallistujien tunnelmia kyseiseltä päivältä ja viikolta. Kollaaseissa yhdistyi taustavärejä, kuvia sekä lauseita ja sanoja.

4.6 Kolmannen kerran jännittävä odotus

Kolmannen kerran teemaksi olimme yhdessä päättäneet mallipiirustuksen. Mallipiirustus päätettiin yhdessä ensimmäisellä kerralla toteutettavaksi jonkin työpajakerran aiheena. Toisen kerran lopuksi olin kertonut, että kolmannen kerran aiheena tulisi olemaan mallipiirustus ja kerroin myös, että pyrin tekemään kerrasta mahdollisimman rennon ja mukavan. Kysyin myös osallistujilta mahdollisia toiveita mallipiirustukseen liittyen, mutta suurempia odotuksia tai toiveita ei heillä ollut. Pyrkimyksenä oli luoda dialogisuutta sen suhteen, että osallistujat kokevat voivansa vaikuttaa työpajakerran sisältöön.

Teema oli itselleni samaan aikaan innostava ja samalla tunsin oloni melko jännittyneeksi. Pohdin tätä kertaa erityisen paljon etukäteen, koska koitin keksiä keinoja, kuinka jokaisen olo pysyy turvallisena. Oma toimintani suunnitellessa mietin myös sitä, osaanko toimia tarpeeksi rohkeasti ja kannustavasti. Aihe herätti itsessäni pohdintaa etukäteen myös erilaisista kehoista puhumisen suhteen.

Kolmannella kerralla osallistujia oli neljä. Olin ryhdistäytynyt työpajan sääntöjen läpikäymisessä ja niistä puhuminen tuntui jo luontevammalta. Sanoitin osallistujille sen, että säännöt on kuultu jo usein, mutta niitä on kuitenkin tärkeää Setankin periaatteiden vuoksi käydä läpi jokaisella kerralla. Kävimme myös nimikierroksen ja jokainen pääsi myös kertomaan lempieläimensä. Olin lisäksi asetellut edellisiltä kerroilta tutut postikortit pöydälle, jos olisimme niistä intoutuneet keskustelemaan. Osallistujat eivät tällä kertaa halunneet käyttää postikortteja keskustelun herättäjinä, joten ne jäivät pöydälle.

Alkurutiinien jälkeen kerroin päivän teeman ja keskustelimme yhdessä siitä, kuinka pitkiä piirrosjaksoja otamme. Kerroin, että halutessaan voi mennä malliksi, mutta se ei ole ollenkaan pakollista. Korostin sitä, että asennon saa valita itse ja esimerkiksi kasvojen ei tarvitse näkyä. Mallina olemisen ajan sai valita itse. Olin myös valmistautunut siihen, että

toimisin itse mallina koko työpajakerran ajan, jos osallistujat eivät olisi halunneet olla esillä. Mallina olemisen ajat vaihtelivat puolesta minuutista kolmeen minuuttiin. Olin itse ensimmäiset noin viisi asentoa mallina ja rohkaisin muitakin tulemaan malliksi halutessaan. Osallistujat rohkaistuivat itsekkin malleiksi ja tunnelma oli mallipiirustuksen aikana keskittynyt. Menin itse malliksi osallistujien välissä, jos vapaaehtoisia ei joissakin väleissä ollut.

Viimeisen 45 minuutin aikana keskustelimme ja piirsimme vapaasti. Omia piirustuksiaan oli mahdollista viimeistellä ja viedä eteenpäin samalla, kun keskustelua käytiin monenlaisista aiheista. Omia piirroksiaan sai lopuksi halutessaan esitellä ja niistä käytiin yhdessä keskustelua. Tiedustelin osallistujilta, oliko heillä toiveita seuraavan kerran tekniikan suhteen ja keskustelimme myös yleisesti työpajan jatkosta ja viimeisistä kahdesta kerrasta.

Työpajakerran jälkeen pohdin tutkimuspäiväkirjassani sitä, että olin unohtanut mainita omasta mielestäni olennaisen asian mallina olemisesta. En ollut ilmaissut sitä, että jos menee malliksi ja se alkaa jossain vaiheessa tuntua epämurkavalta, mallina olemisen voi keskeyttää ilman mitään erityistä syytä. Koin jälkepäin, että se olisi voinut olla lisäämässä turvallisuuden tunnetta mallina olemisessa.

4.7 Tutut tavat neljännellä kerralla

Neljännelle kerralle olin osallistujien toiveiden mukaisesti suunnitellut joulukorttien tekemistä. Kysyin kolmannen kerran lopuksi osallistujilta, olisiko heillä vielä toiveita viimeisille työpajakerroille ja he nostivat esille joulukorttien tekemisen. Joulukorttien tekemistä varten olin ottanut mukaani vesivärimaalauspaperia ja kaikki aiemminkin kerroilla mukana olleet välineet.

Työpajakerta eteni samankaltaisilla rutiineilla kuin aiemminkin. Kävimme läpi taidetyöpajan säännöt ja vaihdoimme kuulumisia. Tekemisen lomassa keskustelu liikkui iloisten, ärsyttävien ja surullistenkin asioiden välillä. Koin keskustelun ylläpitämisen rankempien aiheiden kohdalla haastavana, mutta pyrin näiden aiheiden jälkeen tietoisesti

kiinnittämään huomion positiivisempiin aiheisiin. Tarkoitukseni oli varmistaa tällä toiminnalla se, ettei kukaan lähtisi työpajakerralta huonolla mielellä.

Neljännän kerran lopuksi kerroin tulevasta työpajakerrasta, jonka sisältönä tulisi olemaan ryhmähaastattelu ja sen lisäksi pienimuotoista taidetoimintaa. Kerroin tulevan sisällön sekä haastattelun kulun mahdollisimman selkeästi ja varmistin, ettei kenellekään jäänyt mitään epäselvää asiaan liittyen. Mahdollisen jännityksen ennaltaehkäisemiseksi lupasin myös lähettää tutkimuslupalomakkeen ja haastattelulomakkeen etukäteen sähköpostitse, jotta osallistujat voisivat tutustua siihen ennen työpajakertaa. Totesin, että lomakkeet käydään tarkasti läpi myös ennen haastattelua, jolloin kysymykset ja mahdolliset lomakkeisiin liittyvät epäselvyydet voidaan vielä selvittää.

Neljännän kerran jälkeen pohdin tutkimuspäiväkirjassani sitä, että uusia huomioita ei enää tullut tämänkaltaisella tavalla toimia. Kirjoitin päiväkirjaani, että pääpaino on totta kai ollut erityisesti etukäteisvalmisteluilla, joilla olen etukäteen pyrkinyt varmistamaan jokaisen osallisuuden. Päiväkirjassa pohdin sitä, kuinka työpajan käytäntöjen vakiinnuttua olin ehkä jo hieman sokaistunut uusille havainnoille.

4.8 Viides ja viimeinen kerta

Viides kerta tuntui etukäteen todella jännittävältä niin työpajan ohjaajan kuin tutkijankin roolista katsoen. Tehtävänäni oli valmistautua sekä haastatteluun että työpajan järjestämiseen. Työpajan aiheeksi olin suunnitellut mallipiirustuksen, sillä sitä alun perin toivonut osallistuja oli ollut pois varsinaisella mallipiirustuskerralla.

Työpajakerran alussa kävi ilmi, että yhden osallistujan täytyi lähteä pois jo aikaisemmin. Tämän vuoksi oma suunnitelmani työpajakerran järjestyksestä muuttui ja päätin, että haastattelu otetaan ensimmäisenä. Alkuperäisessä suunnitelmassani järjestyksenä mallipiirustus oli ennen haastattelua, koska olin ajatellut sen rentouttavan tunnelmaa. Osallistujat olivat kuitenkin myöntäväisiä järjestyksen muuttamiseen.

Ennen haastattelua kävin tutkimuslupalomakkeen ja haastattelulomakkeen läpi huolellisesti. Tutkimuslupalomakkeen läpikäymisen osalta korostin tutkimuksellisia käytäntöjä erityisesti sen suhteen, että kaikki osallistujien henkilöllisyyteen liittyvät tiedot poistetaan ja myös paikkakunta häivytetään. Tutkimuslupalomakkeen täytettyään osallistujilla oli noin 10 minuuttia aikaa täyttää haastattelulomake itsenäisesti. Haastattelulomake toimi virikkeenä tulevaa ryhmähaastattelua varten.

Haastattelutilanteessa ilmoitin selkeästi hetken, kun laitoin nauhoitukset tietokoneesta ja puhelimesta päälle. Haastattelu koostui haastattelulomakkeen läpikäymisestä sekä lisäkysymyksistä, joihin osallistujat vastasivat tilanteessa. Haastattelulomaketta läpi käydessä osallistujat saivat kertoa kirjoittamistaan teksteistä ääneen juuri sen verran kuin halusivat. Sen lisäksi heidän oli mahdollista tilanteessa lisätä kirjoittamiensa tekstien ohelle huomiota sanallisesti. Toimin haastattelijana ja aktiivisena kuuntelijana. Keskusteluita tilanteessa syntyi jonkin verran, mutta pääosin haastattelutilanne oli vuoropuhelua osallistujien välillä kysymysten järjestyksen mukaisesti. Saarainen-Kauppinen ja Puusniekka toteavat, että haastattelussa annetaan tilaa vapaalle keskustelulle, mutta haastattelussa käydään kuitenkin läpi ennalta määritellyt teemat jokaisen haastatteluun osallistuvan kanssa. (Saarainen-Kauppinen & Puusniekka, 2006, KvaliMOTV:n www-sivut.)

Haastattelun jälkeen suljin nauhoittimet ja kiitin osallistujia haastatteluun osallistumisesta. Työpajan loppuajalle jääneet osallistujat innostuivat mallipiirustuksen ajatuksesta ja loppuajan keskustelimme rennosti samalla, kun toimin mallina. Koen, että mallipiirustus oli hyvä keino päättää työpaja ja ainakin itselleni siitä jäi positiivinen olo.

5 Haastatteluaineisto

5.1 Ennakkoajatuksia työpajasta

Haastateltavat kuvailivat tuntemuksiaan ennen työpajan alkua jännittyneiksi. Jokainen haastateltavista mainitsi sen, että ennen työpajaa eniten jännitti työpajan muut osallistujat. **Vihreä** mainitsi pohtineensa lähinnä sitä, kuinka paljon työpajassa tulisi olemaan osallistujia. **Sininen** totesi, että hänessä jännitystä herätti se, tuleeko hän toimeen muiden osallistujien kanssa, vai tuleeko keskustelunaiheissa ristiriitaa. Hän täydensi, että vähemmistöjenkin sisällä saattaa olla mielipiteiden suhteen selkeitäkin kahtiajakoja useista asioista. Mikkonen toteaa, että ryhmämuotoisessa toiminnassa ei voida aina ennustaa tilanteiden kehittymistä. Hän toteaa, että suljetussa tilassa järjestetyssä toiminnassa on voitu varmistaa nuorten turvallisuus ajatusten jakamisessa ja omana itsenään olemisessa. Mikkosen mukaan avoimuus ja keskustelu ovat avainasemassa niin suljetussa kuin julkisessakin tilassa järjestetyissä työpajoissa. (Mikkonen, 2018, s. 42.)

Punainen jännitti sitä, kuinka hän tulee toimeen muiden ihmisten kanssa sen suhteen, että uskaltaisiko hän keskustella ja avautua asioista. Hän mainitsi syyksi sen, ettei ollut aiemmin ollut ryhmätoiminnassa mukana ja kertoi pohtineensa sitä, kuinka paljon uskaltaa itsestään antaa. Hän oli pohtinut sitä, kuinka turvallista on kertoa omista ajatuksistaan, vaikka ympärillä olisikin muita vähemmistöön kuuluvia ihmisiä.

Vuorikoski ja Kiilakoski toteavat, että dialogisuuden ja osallisuuden haasteena on se, kuinka turvalliseksi osallistujat kokevat omista kokemuksistaan ja näkemyksistään puhumisen. Pelkona voi olla väärinymmärretyksi tuleminen tai liian arkaluonteisten asioiden jakaminen. (Vuorikoski & Kiilakoski, 2005, s. 328.) Etukäteisjännitys ilmeni haastatteluista selkeästi ja liittyi erityisesti työpajan muihin osallistujiin. Muiden kanssa toimeen tuleminen, omien asioiden jakaminen ja muiden osallistujien määrä olivat jännitystä herättäviä tekijöitä.

Vuorikoski (2014) nostaa esille tärkeän ajatuksen siitä, että dialogisuus voi myös muuttua puheenvuorojen epätasaiseksi jakautumiseksi. Hän esittää, että esimerkiksi ikä voi vaikuttaa siihen, kuinka paljon omista kokemuksistaan tai mielipiteistään uskalletaan puhua. Ryhmässä on äänien lisäksi aina hiljaisuuksia, joiden taustalla on jokin syy tai jotkin

näkökulmat vaiennetaan. Osallistujilta dialogisuus vaatii omien taitojen kehittymistä niin yhteisöllisyyden kuin kommunikointitaitojen suhteen. (Vuorikoski, 2014, s. 204.)

Sininen totesi, että taiteen tekemiseen liittyen häntä hermostutti oma taitavuutensa verrattuna muihin. Hän mainitsi pohtineensa, uskaltaisiko hän hakea ryhmään ja lähteä kokeilemaan, koska ei tiennyt muiden taitotasoa etukäteen. Vaikka taidetyöpajan julisteessa oli maininta siitä, ettei kokemusta taiteellisesta työskentelystä tarvitse olla, herätti oma taitotaso verrattuna muiden tasoon jo etukäteen huolta. **Sininen** rohkaistui kuitenkin osallistumaan taidetyöpajaan, joten etukäteishuoli omista taidoista oli siirtynyt sivummalle. Vuorikosken ja Kiilakosken pohtima dialogisuuden haaste voidaan nähdä pätevän myös toimijuuden haasteeksi taiteelliseen tekemiseen liittyen. Koska osallistujat eivät voineet etukäteen tietää toisten osallistujien taitotasoa, haasteeksi muodostui etukäteisjännitys. (Vuorikoski & Kiilakoski, 2005, s. 328.) **Sininen** kuitenkin käytti tässä tapauksessa toimijuuttaan osallistumalla työpajaan.

Kuten osallistujat totesivat, taidetyöpajaan osallistuminen herätti paljon ennakkoaajatuksia ja huolta. Turvallisen tilan syntyä ei voida täysin ennustaa tai taata osallistujille ennen käytännön toimintaa. Ohjaajana pyrin tuomaan selkeästi ja läpinäkyvästi esille sen, ettei kokemusta taiteellisesta toiminnasta tarvitse etukäteen olla. Sen lisäksi toin esille, että taidetyöpajassa noudatetaan tiettyjä sääntöjä.

5.2 Taiteen tekemisen merkitys

Haastateltavat pohtivat taidetyöpajan ensimmäisen kerran hyväksi puoleksi sen, että tekeminen oli ohjattua, koska se helpotti alkujännitystä. Osallistujat kokivat ylipäättään, että taidetyöpajan ohjelmassa oli sopivassa suhteessa ohjattua ja vapaata tekemistä. Heidän mukaansa oli hyvä, että jokaisella työpajakerralla oli ohjattu yhteinen aihe, mutta siitä oli mahdollista myös irrottautua oman mielialan mukaan. Ohjattu aihe edesauttoi haastateltavien mukaan myös sitä, ettei työpajakertojen aikana tullut ideoiden tai tekemisen puutetta.

Osallistujat toivat esille sen, että jokaisella kerralla tekemisen ohella syntyi keskusteluja niin suurista kuin pienistäkin aiheista. **Vihreä** mainitsi, että erityisesti lehtien kaiveleminen, kuvien leikkaaminen ja kollaasin tekeminen rentoutti työpajan ilmapiiriä sekä edesauttoi puhumista ja asioista avautumista. Hiltunen, Mikkonen ja Laitinen toteavat, että taiteen tekeminen voi lisätä osallisuuden mahdollisuuksia, kun rajoja ylitetään turvallisessa ja vastavuoroisessa toiminnassa. (Hiltunen & Mikkonen & Laitinen, 2018, s. 9.)

Eeva Anttila (2011) toteaa, että taiteellisessa toiminnassa ihminen on dialogissa itsensä kanssa. Sisäinen dialogi voi olla myös läsnä, kun ihminen tulkitsee taideteosta, jonka joku toinen on tehnyt. Taiteessa syntyvä tieto vaatii lähtökohdaksi myös kohtaamisen. Ihmisten välinen keskustelu ja vuorovaikutus taiteen tekemisen ja tulkitsemisen kontekstissa sisältävät myös erityisen merkityksen. (Anttila, 2011, s. 167–169.) Taidetyöpajaan liittyvästä toiminnasta on mahdollista todeta, että osallistujat kävivät dialogia sekä itsensä että muiden osallistujien kanssa. Taiteen tekeminen syvensi työpajakertojen aikana käytyjä keskusteluja entisestään ja teoksista keskustellessamme osallistujat pääsivät lähemmäs toistensa kokemusmaailmoja.

Päivi Känkäsen mukaan taiteellinen toiminta voi toimia suojaavana tekijänä myös mielessä liikkuviin asioihin. Taiteellinen toiminta mahdollistaa symbolisen etäisyyden ja metaforisen suojan, jonka sisällä hankaliakin asioita voidaan käsitellä epäsuorasti. Symbolinen etäisyys voi tuoda mielestä esille jotain, johon ei ole aikaisemmin ollut sanoja. Luovan toiminnan kautta mahdollistuu hankalienkin asioiden käsittely ja taide on siinä objektin roolissa. (Känkänen, 2013, s. 32–33.)

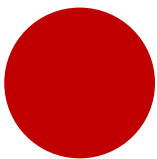
Anttila toteaa, että kohtaaminen taiteen kontekstissa on ihmisen itse valitsemaa. Kohtaamisessa taide antaa mahdollisuuksia yhteyteen, jossa subjektin ja objektin erillisyyks lieventyy. Arjessa poikkeamat tavallisuudesta yleensä hämmentävät, mutta taiteessa yllätykset otetaan hyvin vastaan. Anttilan mukaan taiteen kohtaaminen mahdollistaa avoimuuden ja muuntumisen taitojen oppimisen. Tämä avoin kohtaamisen tapa on mahdollista harjaantumisen myötä valita myös muun elämän lähtökohdaksi. Taidepedagogiikan avulla on mahdollista ohjata ja tukea ihmistä havainnoimaan ja kokemaan eri tavoin. Kohtaamisen ja keskustelun, dialogisuuden, merkitystä on korostettu kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Dialogisuus edellyttää toista ihmistä kohti kääntymistä ja hänen kuuntelemistaan. Tunteet, joita taiteen kohtaaminen voi synnyttää, eivät aina ole

ainoastaan positiivisia. Oppiminen, joka tapahtuu taiteen yhteydessä, voi jäsentää henkilökohtaista maailmankuvaa ja merkityssuhteita. Tämänkaltaisen oppiminen voi olla välillä haastavaakin, mutta Anttilan mukaan se ei kuitenkaan saa synnyttää uusia kielteisiä kokemuksia. (Anttila, 2011, s. 168–170.)

Kolmannen kerran mallipiirustuksen haastateltavat mainitsivat herättäneen jännitystä etukäteen. **Sininen** mainitsi syyksi sen, että hänellä ei ollut siitä paljon kokemusta ja häntä jännitti, ettei hän osaisi tehdä sitä oikein. Toisaalta osallistujat olivat jo jonkin verran toisilleen tuttuja, joten taiteen tekeminen ei kuitenkaan jännittänyt samalla tavalla kuin ennen taidetyöpajan alkua.

Sininen kertoi katselleensa mallipiirustuskerran piirroksiaan jälkeensä ja todenneensa oman oppimisensa ja kehittymisensä. Hiltunen mukaan toiminnallinen yhteisöllisyys yhteisöllisessä taidekasvatuksessa rakentuu muun muassa taitojen kehittymisen kautta. Toiminnallisen yhteisöllisyyden kehittymiseen liittyy myös aistisuus, materiaalisuus ja tekeminen. (Hiltunen, 2009, s. 257.) Omien taitojen kehittyminen ja tekemisen jakaminen voidaan nähdä tärkeänä osana yhteisöllistä taidekasvatusta, mutta työpajan osallistujat kokivat tärkeäksi myös sen, että teoksia ei välttämättä tarvinnut esitellä muille.

Punainen totesi, että hänen jännitystään mallipiirustuskerralla helpotti se, ettei omia piirroksiaan tarvinnut esitellä jälkeensä, jos ei halunnut. Hänestä ajatus siitä, ettei piirroksia tehdä yhteiseksi jaettavaksi, vähensi piirtämisen paineita.

Ei tuu sellaista painetta, että nyt pitää luoda jotakin, kun ei laiteta mihinkään seinälle, että tässä on tämän mallin piirros. - Punainen

Hiltunen toteaa, että taiteellinen toiminta muodostaa toiminnallista yhteisöllisyyttä ja symbolista yhteisyyttä. Näiden kautta mahdollistuu yhteisön toimijuus, voimaantuminen ja emansipaatio. (Hiltunen, 2009, s. 257.) Osa työpajan osallistujista halusi esitellä omia teoksiaan, mutta kaikki eivät. Koen, että jakamisen mahdollisuus loi yhteisöllisyyttä, sillä teoksiaan esittelevät saivat muilta rohkaisua ja kehuja töistään. Ne, jotka eivät teoksiaan esitelleet, saivat esittelytilanteesta rohkeutta seuraaville kerroille tai muuten vain tekemiseensä. Kuten Hiltunen toteaa, yhteisöllisen taidekasvatuksen tavoitteena ei ole yhteisöutopia, vaan muuttuva performatiivinen tilanne. Tilanne on työpajakertojen aikana

rakentunut dialogissa sekä ympäristön, yksilön, että jokaisen osallistujan välillä. (Hiltunen, 2009, s. 257.)

Turvallinen tila muodostuu taiteen tekemisen kautta, kun taide muodosti yhteyksiä osallistujien välille. Taiteen tekeminen näyttäytyi toimintana keskustelujen ohessa, keskustelujen herättäjänä ja ajatusten sanattomana jakajana. Turvallisen tilan syntyyn vaikutti se, että teoksia sai halutessaan näyttää toisilleen, mutta se ei ollut pakollista. Ohjaajana toimin taiteellisen tekemisen mahdollistajana tuomalla taidetyöpajaan välineet ja kehittämällä toiminnalle tietynlaiset kehykset. Ohjaajana annoin myös osallistujille mahdollisuuden kertoa omasta taiteellisesta tekemisestään, herättelin keskusteluja sekä annoin myös tilaa hiljaisuudelle.

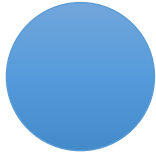
5.3 ”En ole ainoa yksin maailmassa”

Haastateltavat toivat läpi haastattelun esille vertaistuen merkitystä taidetyöpajassa. Haastateltavat kuvailivat työpajan ilmapiiriä leppoisaksi, mukavaksi, kodikkaaksi, rennoksi, positiiviseksi, vastaanottavaiseksi ja turvalliseksi. **Punainen** ja **sininen** kuvailivat taidetyöpajaa olohuoneeksi, jonne saapuu tekemään asioita kivojen ihmisten kanssa.

Punaisen mukaan keskustelua syntyi helposti kaikenlaisista aiheista. Hän mainitsi, että tunnelma kannusti sekä rentoon rupatteluun että vakavammista aiheista keskusteluun. **Sininen** totesi myös, että keskustelujen taustasävy oli aina positiivinen, vaikka joillakin kerroilla keskusteltiin pelottavistakin aiheista. Hän lisäsi, että kukaan ei missään vaiheessa tuominnut ketään ja ilmapiiri oli hyvä sekä turvallinen.

Vuorikoski ja Kiilakoski toteavat, että dialogi ei ole ainoastaan kahden ihmisen kohtaamistilanne, vaan dialogi sisältää erilaisia dynaamisia vuorovaikutukseen vaikuttavia suhteita. Aito dialogi sisältää monenlaisia tunteita, kuten arvostamista, kunnioitusta ja välittämistä. Dialogin parhaimpana antina on ihmisarvoinen kohtelu, yksilöllisyyden kunnioittaminen, voimaantuminen ja usko parempaan maailmaan. (Vuorikoski & Kiilakoski, 2005, s. 331–332.) Pyrkimys aitoon dialogiin näyttäytyi työpajassa syvällisinäkin keskusteluina ja etenkin vertaistukena osallistujilta osallistujille. Kuten

haastateltavat totesivat, työpajan tunnelma kannusti keskusteluihin niin kevyemmistä kuin vakavamministakin aiheista. Hiltusen mukaan myös taiteellinen toiminta luo symbolista yhteisyyttä lisäten toimijuutta ja voimaantumista (Hiltunen, 2009, s. 257).

On saanut taas sellaisen oman pienen kuplan vahvistuksen, että **en ole ainoa yksin maailmassa.**

- Sininen

Jokainen osallistuja mainitsi haastattelussa sen, että yksi merkittävimmistä asioista työpajassa oli kokemus siitä, ettei ole yksin oman identiteettinsä ja kokemustensa kanssa. Kun omia kokemuksiaan pystyi jakamaan vertaisjoukolle, oma osallisuuden tunne kasvoi ja tunne yhteisöllisyydestä voimistui.

Punainen mainitsi, että työpajassa käytyjen keskustelujen myötä hän sai itsevarmuutta ja rohkeutta omasta identiteetistään kertomiseen. Hän totesi, että sukupuolesta käydyt keskustelut työpajakertojen aikana ja työpajan ilmapiiri ovat kannustaneet *itsetutkiskeluun* ja *itsehyväksyntään*. Hiltunen toteaa, että taiteen tekeminen, muuttuessaan toiminnaksi, voi voimaannuttaa ja lisätä emansipaatiota. (Hiltunen, 2009, s. 257.) Taidetyöpajan kontekstissa erityisen voimaannuttava vaikutus **Punaiselle** oli sukupuolesta käydyillä keskusteluilla ja työpajan ilmapiirillä.

Työpajakertojen aikana olin avoin omasta sukupuoli-identiteetistäni ja keskustelin osallistujien kanssa sukupuoli-identiteettiin liittyvistä aiheista. Roolini samaan aikaan ohjaajana ja vertaistukena on todennäköisesti ollut vaikuttamassa työpajan ilmapiiriin vertaistuen suhteen. Lehtonen (2014) on pohtinut omassa artikkelissaan ei-heteroseksuaalisten opettajien identiteetistään vaikenemista. Hän toteaa, että ei-heteroseksuaaliset opettajat vaikenevat usein identiteetistään, jolloin oppilailla ei ole kouluyhteisössä malleja ei-heteroseksuaalisista aikuisista. (Lehtonen, 2014, 232–239.)

Työpajan teema ja tapahtuminen Seta ry:n jäsenjärjestön alaisuudessa on voinut jo etukäteen antaa olettaa jotain omasta identiteetistäni osallistujille. Koin, että työpajan ilmapiiriin muotoutuessa vertaistuesta ja keskusteluista, oli omasta identiteetistäni kertominen luontevaa. Oma asettautumiseni työpajan ohjaajasta aktiiviseksi keskusteluihin

osallistujaksi on voinut vaikuttaa työpajan ilmapiirin dialogisuuteen ja rohkaissut myös osallistujia kertomaan omaan identiteettiin liittyvistä asioista.

Turvallista tilaa muodostettaessa vertaistuki oli tärkeä osa. Kun osallistujilla oli osittain samanlaisia lähtökohtia ja ajatuksia, tuntui omien mielteiden jakaminen turvallisemmalta. Turvallisuuden tunne muotoutui erityisesti siitä, että osallistujat kokivat, etteivät ole maailmassa yksin. Ohjaajana olin mukana taidetyöpajan toiminnassa myös osallistujien kanssa vertaisena. Pyrin kuitenkin pysyttelemään taka-alalla silloin, kun osallistujat halusivat jakaa toisilleen kokemuksiaan ja tarinoitaan. Ohjaajana mahdollistin vertaistuen syntymisen herättelemällä keskustelua.

5.4 Säännöt ryhmän tukena

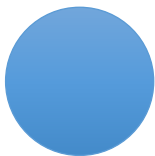
Haastateltavat kokivat taidetyöpajan säännöt hyviksi ja tarpeellisiksi. Haastateltavien mainitsemia hyviä puolia sääntöihin liittyen oli se, että jokainen osallistuja pystyi vaikuttamaan niihin kertomalla omia ideoitaan tai muutosehdotuksia. **Sinisen** mukaan säännöt olivat hyvät ja oli erityisen hyvä, että säännöt käytiin jokaisella kerralla läpi. Hänen mukaansa sääntöjen läpikäyminen muistuttaa osallistujia yhteisistä pelisäännöistä.

Vuorikoski ja Kiilakoski mainitsevat, että yhteinen keskustelu esimerkiksi valta-asemista edesauttaa lähtökohtien tunnistamista. Sen lisäksi keskustelun kautta ennakoasenteista on mahdollista luopua ja päästä aitoon vuorovaikutukseen. Vuorikoski ja Kiilakoski toteavat, että opettaja ja oppija ovat opetustilanteessa lähtökohtaisesti eriarvoisessa tilanteessa keskenään. Dialoginen opetus pyrkii vallan tasaisempaan jakautumiseen. (Vuorikoski & Kiilakoski, 2005, s. 328–329.) Työpajan säännöt muodostuivat valtakunnallisen Setan ja jäsenjärjestön sääntöjen pohjalta. Työpajan ohjaajana olin käyttänyt valtaani valitsemalla säännöt ja esittelin ne valmiina pakettina työpajan osallistujille. Toisaalta haastateltavat kokivat hyväksi asiaksi sen, että sääntöihin pystyi silti vaikuttamaan ja niitä oli mahdollista muuttaa. Pohdin kuitenkin, olisivatko säännöt muodostuneet enemmän dialogisuuden kautta, jos ne oltaisiin muodostettu yhdessä valmiin paketin sijasta. Se olisi osaltaan myös voinut vaikuttaa siihen, että sääntöihin olisi rohkeammin uskaltanut työpajakertojen aikana esittää muutoksia.

Vihreä oli ollut aiemmin Setan ryhmätoiminnassa mukana useiden vuosien ajan ja kertoi, että on ryhmissä toimimisen kautta oppinut ja tottunut sääntöjen läsnäoloon. Hän mainitsi sääntöjen olevan tarpeellisia. Aiempi kokemus ryhmätoiminnasta voi olla syy siihen, miksi sääntöihin ei välttämättä esitetty muutoksia. Säännöt ovat voineet tuntua selkeältä ja itsestään selvältä osalta työpajaa, jolloin niiden muuttaminen ei ole tuntunut tarpeelliselta. Voi myös olla, että säännöt koettiin tarpeeksi kattavaksi, ja vasta jonkin uudenlaisen tilanteen tullessa eteen niihin oltaisiin jouduttu tekemään muutoksia.

Kuten aiemmin todettu, osa säännöistä liittyivät selkeästi yksityisyydensuojaan. Moikkaamattomuussopimuksen periaatteen taustalla on se, ettei toisen identiteetti vahingossa tai sattumalta paljastuisi esimerkiksi julkisella paikalla. Yksityisyydensuoja liittyi siihen, että ryhmässä puhutut asiat eivät kuulu ryhmän ulkopuolelle. Tämän säännön vuoksi olen jättänyt tutkielmastani pois ryhmän sisällä keskustellut asiat ja teemat.

Säännöistä erityisen tärkeäksi **punainen** nosti *itsemäärittelyoikeuden*. Hän koki säännön tärkeäksi oman identiteettinsä pohdinnan kannalta ja kertoi, ettei myöskään pidä lokeroinnista. Hänen mukaansa säännöt vähensivät osallistujien paineita, jos omaa identiteettiään on vielä pohtimassa viitaten siihen tai ei ole esimerkiksi lähipiirilleen omasta identiteetistään kertonut.

Se on ollut ihanaa, että on ollut se itsemäärittelyoikeus, ja että ei oleteta toisesta mitään ja silti ollaan kaikki yhtä samaa porukkaa. Tätä omaa pientä kuplaa.
- Sininen

Sininen koki itsemäärittelyoikeuden selkeästi ryhmää vahvistavana tekijänä erityisesti sen takia, ettei toisesta oleteta mitään. Sekä **sininen**, että **punainen** näkivät itsemäärittelyoikeuden identiteettien vahvistajana ja samalla myös pohtimisrauhan antajana.

Valtakunnallisen Seta ry:n vertaistoiminnan tuen oppaassa mainitaan, että sääntöjen olisi hyvä olla esillä, jotta niihin palaaminen mahdollistuisi esimerkiksi uuden jäsenen liittyessä toimintaan mukaan (Seta ry:n www-sivut, n.d.). Säännöt käytiin suullisesti läpi jokaisen työpajakerran alussa. Säännöt olisivat voineet olla myös julistemuodossa esillä, jotta ne

olisivat tuntuneet konkreettisemmilta. Työpajan osallistujien kanssa säännöt toimivat kuitenkin myös ilman konkreettista julistetta.

Sääntöjä voisi kutsua turvallisen tilan taustalla olevaksi peruspilariksi. Säännöt käytiin jokaisella kerralla läpi ja ne olivat kaiken toiminnan taustalla. Osallistujat myös sitoutuivat niihin omassa toiminnassaan. Turvallisuuden tunnetta nostatti erityisesti itsemäärittely- ja määrittelemättömyysoikeutta korostava sääntö. Taidetyöpajan ohjaajana olin muodostanut säännöt etukäteen, mutta pyrin myös siihen, että niitä olisi mahdollista muuttaa. Ohjaajana kävin säännöt läpi jokaisella taidetyöpajan kerralla ja painotin niiden dialogisuutta. Ohjaajan roolissa keskeisintä oli se, että säännöt olivat jämäkästi mukana toiminnassa, vaikka niiden läpikäyminen aluksi tuntuikin tahmealta. Loppujen lopuksi niiden läpikäyminen jokaisella kerralla oli hyvin keskeinen osa turvallisen tilan synnyn taustalla.

5.5 Stereotyyppien purku

Haastateltavat kertoivat työpajan suurimmaksi henkilökohtaiseksi anniksi sen, että on päässyt saman henkisten ihmisten joukkoon tekemään taidetta. **Vihreä** ja **sininen** nostivat erityisesti esille myös transihmisiin kohdistuvat stereotypiat.

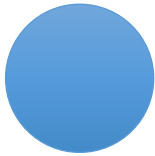

On ollut jotenkin tosi huojentavaa, että ootte olleet kaikki feminiinisiä, koska kaikki jotenkin olettaa että transihmiset ja muunsukupuoliset, tai sukupuoltaan määrittelemättömät jotenkin menisivät siihen maskuliinimalliin ja jostain syystä on itse aina, että 'Apua, mitä jos kaikki on maskuliinisia siellä ja sitten minä oon vaan tämmöinen', mutta on ollut tosi huojentavaa ja jotenkin voimaannuttavaa että kaikki ollaan vaan ihmisiä.

- Vihreä

Hanna Vilkkä (2010) toteaa, että sukupuoleen liittyvät stereotypiat muodostuvat jo lapsuudessa. Stereotyyppien kautta ihminen tulee tarkastelluksi sen ryhmän kautta, mihin oletetaan, että hän kuuluu. Länsimaissa kaksijakoinen järjestelmä ylläpitää tietynlaisia käsityksiä esimerkiksi feminiinisuudesta ja maskuliinisuudesta. Vilkkä toteaa, että sukupuoleen sisältyvät säännöt voivat näyttäytyä ihmisille raskaina sukupuolesta

huolimatta. Hän korostaa, että erityisesti transihmisille sukupuoleen liittyvät säännöt ovat erityisen raskaita, ja heihin usein kohdistuu arviointia, vähättelyä ja syrjivää kohtelua. (Vilkka, 2010, s. 111–114.)

Itellääki sellainen tosi yleinen kokemus on kaikissa, mitä on yrittänyt katsella transihmisiä tai transpiirejä, niin siellä tulee niin vahvasti se, että pitää olla joko, tai sitten ihan täysin siinä keskellä. Et ei saa olla vähän jotakin toista.

- Sininen

Haastateltavat viittaavat lainauksissa transihmisiin kohdistuviin stereotypioihin etenkin ulkonäköön liittyen. He korostavat vaatimusta siitä, että transihmisenä (haastateltavien puheissa muunsukupuoliset, sukupuoltaan pohtivat) tulisi näyttäytyä joko maskuliinisena tai androgyyninä, eikä ilmentää esimerkiksi feminiinistä puoltaan. Haastateltavat toivat esille odotukset ja vaatimukset ulkonäöstä ja olemuksesta niin yhteisön sisällä että yleisesti yhteiskunnassa. **Vihreä** pohti odotuksia ulkonäöstä itsensä kautta ja **Sininen** vaikutti viittaavan odotuksiin yleisesti.

Taru Leppänen ym. (2020) toteavat, että stereotypiat tekevät kohteistaan helpommin tunnistettavia sekä yleistävät ja yksinkertaistavat. Sukupuoli rakentuu kulttuurisissa teksteissä, instituutioissa ja arkisissa teoissa. Sukupuolentutkimuksessa on yhä enenevässä määrin pyritty kyseenalaistamaan sukupuolen kaksijakoisuutta. Keskustelua on jo käyty ruumiista, jotka pysyttelevät poissa naisen ja miehen kategorioista. (Leppänen ym., 2020, s. 245–272.)

Punainen viittasi siihen, että transpiireissä on haastavaa olla 'questioning', eli vielä pohtimassa omaa sukupuoltaan. Seta ry:n sateenkaarisanastossa mainitaan *questioning* seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuoli-identiteettiään pohtivaa henkilöä tarkoittavana. (Seta ry:n www-sivut, n.d.) **Sininen** oli samaa mieltä ja totesi, että oma identiteetti pitäisi usein tietää varmaksi koko ajan. Haastatteluun osallistujat toivat ilmi sen, että transihmiset kohtaavat paineita olemuksestaan yhteisön sisällä ja koko yhteiskunnassa. Erityisesti taidetyöpajaan liittyen paineita koettiin yhteisön odotuksiin liittyen.

Vihreän mukaan omat sisäiset paineet vähenivät, kun hän huomasi, ettei muiden osallistujien olemus vastannut yleisiä transihmisiin kohdistuvia stereotypioita. Hän oli havainnoista huojentunut. Vilkka kutsuu sääntöjen ja normien ulkopuolelle astumista *välitilaksi*. Välitilassa operoidessaan yksilön on mahdollista tunnistaa yhteiskunnan normeja ja sääntöjä ja erottaa, mitkä henkilökohtaiset ominaisuudet ovat syntyneet esimerkiksi kasvatuksen normien kautta. Välitilassa kaikenlaisia luokituksia on mahdollista koetella ja näkymätöntä on mahdollista tuoda näkyväksi. (Vilkka, 2010, s. 118.)

Haastateltavat toivat esille stereotypioihin ja niistä irtautumiseen liittyen erityisesti meikkaamisesta keskustelun. **Vihreä** mainitsi, että keskustelu meikkaamisesta sai hänet todella iloiseksi, sillä hän ei yleensä ollut voinut keskustella siitä oman ystäväpiirinsä kanssa. Hän oli ajatellut, ettei voisi sukupuoli-identiteettinsä vuoksi keskustella meikkaamisesta, mutta työpajan aikana totesi, etteivät hänen sisäiset stereotypiansa pitäneet paikkaansa. Työpajan aikana käydyt keskustelut saattoivat tältä osin muodostaa Vilkan mainitseman *välitilan*, kun osallistujat päätyivät haastattelujen perusteella pohtimaan myös omia odotuksiaan ja saivat rohkaisua omana itsenään olemiseen.

Lehtonen toteaa, että heteronormatiivisuus on suomalaisessa kulttuurissa keskeinen osa-alue. Nuoret kuitenkin rakentavat hänen mukaansa itse omaa elämäänsä, sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan. (Lehtonen, 2005, s. 79.) Työpajaan osallistuvat nuoret omalta osaltaan elävät edelleen heteronormatiivisessa kulttuurissa. Sen lisäksi vähemmistöjen sisällä vaikuttavat stereotypiat ohjaavat nuorten olemista. Haastattelusta ilmeni, että nuoret kuitenkin olivat helpottuneita siitä, että stereotypiat eivät olleetkaan taidetyöpajassa niin todellisia kuin he etukäteen olettivat.

Haastateltavat totesivat, että stereotyyppien vähentämiseksi itsemäärittelemättömyysoikeus oli hyvä sääntö. Itsemäärittelemättömyysoikeus mahdollisti taidetyöpajaan osallistujien kehittymisen omien stereotyyppiensä tunnistamisessa ja käsittelyssä. Itsemäärittelemättömyysoikeuden peruseriaate mahdollisti myös sen, että taidetyöpajan toiminnassa jokainen tuli nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään ilman muilta tulevia odotuksia.

Turvallinen tila muodostui stereotyyppien murtumisesta. Osallistujat kokivat, että stereotyyppien murruttua heillä oli enemmän mahdollisuuksia olla omia itsejään.

Stereotyypioiden murtumisen keskeisenä vaikuttimena olivat vertaistuen kautta käydyt keskustelut ja taidetyöpajan säännöt, mutta stereotyypioiden murtuminen itsessään synnytti turvallista tilaa. Ohjaajana roolini stereotyypioiden murtumisessa oli keskusteluihin osallistujana ja kaikkien kuuntelijana. Pyrin muodostamaan ilmapiirin sellaiseksi, että jokaisella oli mahdollisuus tuoda omia ajatuksiaan esille ja myös pohdiskelemaan niitä. Turvallinen tila tämän taidetyöpajan ryhmän kontekstissa syntyi siitä, että keskusteluille ja ajatuksille annettiin tilaa. Taustalla oli myös koko ajan konkreettinen sääntö siitä, että jokainen saa itse määritellä tai olla määrittelemättä itseään.

6 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tarkoituksena oli selvittää, millaisia tekijöitä turvallisen tilan synty edellyttää sukupuolen moninaisuuden kannalta. Taidetyöpajan tavoitteena oli ensisijaisesti luoda turvallinen tila sen osallistujille ja sen kautta tuoda kuvataidekasvatukseen lähtökohtia turvallisen tilan luomisen kehittämiseen. Tutkimuksen tekemisen kautta olen huomannut, että turvallinen tila syntyy limittäin useiden eri asioiden myötävaikutuksessa ja turvallisen tilan kehys muotoutuu vielä erikseen jokaisen työpajakerran sisällä. Aineistoni analyysi osoittaa, että merkittävimmät tekijät turvallisen tilan muodostumiseksi taidetyöpajassa olivat *taiteen tekeminen, vertaistuki, säännöt ja stereotyypioiden murtuminen*.

Turvallinen tila muodostui jokaisella kerralla sävyltään erilaiseksi riippuen niin työpajaan osallistuvien nuorten keskinäisistä suhteista, työpajakerran aiheesta kuin omasta toiminnastani. Taidetyöpajan aikana korostui myös se, että turvallisen tilan syntyä ja työpajakertojen ilmapiiriä on mahdotonta ennustaa etukäteen. Tilanteissa, joiden etukäteen ajattelin olevan haastavia, ilmapiiri olikin rennon mukava, eikä ongelmia ilmennyt. On siis todettava, että ryhmätoiminnan kulkua ei voi etukäteen arvailla, vaikka kokisi tehneensä valmistelut niin hyvin kuin mahdollista.

Aineiston analyysini perusteella merkittäväksi näen taiteen tekemisen turvallisen tilan syntymisen taustalla. Taiteen tekeminen antoi osallistujille näkökulmia toisten osallistujien elämysmaailmasta ja yhdisti ryhmää. Taiteen tekeminen mahdollisti Anttilan toteaman kohtaamisen. Kohtaamisen seurauksena toisen kokemus muuttuu myös osaksi itseämme. Toiseuden hyväksyminen on mahdollista silloin, kun koemme toiseutta. Toiseutta ei välttämättä tarvitse täysin ymmärtää, mutta jokainen kohtaaminen, toiseudelle avautuminen, mahdollistaa oppimisen. Tämän oppimisen seurauksena voimme ymmärtää aina enemmän. (Anttila, 2011, s. 168–170.) Taide mahdollisti taidetyöpajassa keskustelun, teki ilmapiiriä rennommaksi ja antoi kohtaamiselle aidon tilan. Taiteen tekeminen toimi myös työpajakertojen alku- ja loppupisteenä. Ohjeiden antaminen aloitti työpajakerrat ja omien töiden esittely taas antoi luontevan mahdollisuuden lopetukselle.

Aineiston analyysin perusteella toinen merkittävä turvallisen tilan synnyn taustalla oleva tekijä oli vertaistuki. Osallistujat pääsivät keskustelemaan kaikenlaisista asioista ja

merkittäväksi koettiin myös se, että keskustelut olivat aina luottamuksellisia. Vertaistuen oli koko ajan taidetyöpajatoiminnan taustalla, vaikka välttämättä jokaisena hetkenä ei puhuttukaan vertaistukea tarvitsevista aiheista. Vertaistuen ollessa ajatuksen tasolla kaiken toiminnan taustalla koen, että ilmapiiri lähtökohtaisesti tuntui turvallisemmalta. Jos taidetyöpajakerran keskustelun aiheet olivat raskaita, ohjaajana koin vastuukseni kääntää työpajakerran loppupuolella aiheet jälleen positiivisemmaksi. Pyrin tällä toiminnalla vaikuttamaan siihen, että työpajakerrasta jäisi kaikesta huolimatta positiivinen mieli.

Taidetyöpajan säännöt muodostivat työpajan perustan. Osallistujat kokivat säännöt tärkeänä osana turvallisen olon syntyä. Sääntöjen dialogisuus on tärkeä huomioitava asia ja on todettava, että sääntöihin sitoutuminen voi olla voimakkaampaa, jos ne on laadittu yhdessä. Dialogisuus, osallisuus ja toimijuus olivat keskeisessä roolissa sääntöjen osalta ja osallistujat kokivat tärkeäksi sen, että niihin oli mahdollista vaikuttaa. Osallistujat eivät ehdottaneet sääntöihin muutoksia, mutta mahdollisuus vaikuttaa lisäsi toimijuuden ja osallisuuden tunnetta. On mahdollista, että jos säännöt olisi laadittu yhdessä, osallistujat olisivat rohkeammin voineet ehdottaa niihin muutoksia. Tämä on pohdittava asia tulevaisuudessa järjestettävien taidetyöpajojen osalta. Tärkeimmäksi säännöistä koettiin itsemäärittely- ja itsemäärittelemättömyysoikeus, joka mahdollisti omana itsenään olemisen ja herätteli pohtimaan omia odotuksia ja oletuksia.

Osallistujien haastattelussa tuli ilmi asia, jota en ollut tutkielmani teon aikana ajatellut. Osallistujat toivat esille transsukupuolisiin ihmisiin kohdistuvat stereotypiat, jotka näyttäytyivät haastavina niin yhteiskunnassa kuin yhteisönkin sisällä. Taidetyöpaja osoitti, että stereotypiat ovat muuttuvaisia. Stereotyyppien rikkoutuminen vaikutti tämän työpajan osalta myös turvallisen tilan syntyyn, koska henkilökohtaista ja yhteisöllistä oppimista tapahtui jokaisella kerralla. Omien ennakoajatusten murtaminen voi hetkellisesti aiheuttaa epävarmuutta, mutta taidetyöpajassa tämä epävarmuus muuttui lopulta innoksi ja lisäsi vertaistukea sekä turvallisuutta. Kun jokainen osallistuja ymmärsi voivansa olla oma itsensä stereotyyppioista huolimatta, ryhmä kasvoi tiiviimmäksi.

Turvallisen tilan syntyminen sukupuoleltaan moninaisille nuorille kehittyi tämän taidetyöpajan kontekstissa erityisesti näiden neljän lähtökohdan kautta. Näen sääntöjen toimineen konkreettisesti välineen lailla taidetyöpajan turvallisen tilan kehittymisessä. Taiteen tekeminen ja vertaistuki toimivat limittäin toistensa kanssa luonnollisesti ja

kumpikin oli turvallisen tilan synnyn kannalta tärkeitä lähtökohtia. Taiteen tekemisessä ja vertaistuesssa tärkeinä näen myös niiden vaikutuksen kaiken toiminnan taustalla samalla tavalla kuin säännöt olivat pysyviä. Neljäs merkittävä lähtökohta turvallisen tilan kehittämiseksi, eli stereotyyppien murtaminen, muodostui nähdäkseni näiden kolmen lähtökohdan kautta, kun taidetyöpajan ilmapiiri oli jo nuorten kokemuksen mukaan luottamuksellinen. Stereotyyppien murtuminen toimi taidetyöpajan kontekstissa pidemmällä tähtäimellä turvallisen tilan synnyn tärkeänä lähtökohtana ja syvensi turvallista tilaa sukupuoleltaan moninaisten nuorten näkökulmasta.

7 Pohdinta

Taidetyöpajassa keskeisenä sääntönä oli se, että työpajakerran sisällä puhuttuja asioita ei paljasteta ulkopuolelle. Tämän vuoksi olen pitäytynyt tutkielmassani sillä linjalla, etten avaa työpajan sisällä käytyjä keskusteluja. Olen tutkielmassani kertonut muun muassa työpajassa keskustelluista iloisista ja surullisista asioista, mutta pidän erityisen tärkeänä osallistujien luottamuksen osalta sitä, että asioita ei tämän enempää avata. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoista olisi varmasti ollut tietää enemmän työpajassa keskustelluista aiheista, mutta osa niistä tulee esille myös haastateltavien kertomuksista. Olen pitänyt tutkielman teon aikana erityisen tärkeänä noudattaa taidetyöpajan sääntöjä, enkä sen vuoksi ole omassa havainnoinnissani kirjoittanut ylös työpajassa käytyjä keskusteluja.

Olen tutkielmassani pohtinut omaa positiotani taidetyöpajan ohjaajana ja samalla tutkijana. Sen lisäksi roolini taidetyöpajassa oli myös keskusteluihin osallistuminen ja vertaistuen antaminen. Oma positioni taidetyöpajan ohjaajana on sisältänyt itsessään valtarakenteita, ja vaikka olenkin omalla toiminnallani ja keskusteluissa pyrkinyt asettumaan vertaistueksi, on ohjaajana toimimiseen liittynyt valtaa. Olen pyrkinyt huomioimaan tämän kirjoittamalla omaa toimintaani läpinäkyväksi. Sen lisäksi olen pyrkinyt kannustamaan osallistujia tulemaan osaksi toiminnan suunnittelua ja kertomaan omia toiveitaan.

Suurimpana haasteena sukupuoleltaan moninaisten nuorten taidetyöpajaan liittyen koen nuorten tavoittamisen ja osallistamisen ennen työpajan alkua. Haastatteluun osallistuneista työpajan osallistujista kahdella kolmesta oli aiempaa kokemusta ryhmätoimintaan osallistumisesta. Haasteeksi nousee se, kuinka tavoittaa nuoria, joilla aiempaa kokemusta ryhmätoiminnasta ei ole. Turvallinen tila tulisi olla jollain tavalla taattu jo ennen työpajan alkua, jotta nuoret rohkaistuisivat ilmoittautumaan. Tutkimukseni kuitenkin osoitti, että turvallisen tilan syntyä ei voida täysin ennustaa edes yksittäisten työpajakertojen aikana, koska tilanteet, ryhmädynamiikka ja aiheet muuttuvat jatkuvasti. Sen lisäksi pohdin, oliko taidetyöpaja lopulta niin esteetön kuin sen kuvittelin olevan. Olin huomionut fyysiset esteettömyystekijät ja myös laittanut ilmoittautuneille etukäteen kuvan taidetyöpajan paikan ovista. Tutkimuksen teon ja taidetyöpajatoiminnan aikana huomasin, ettei esteettömyys tarkoita ainoastaan fyysisiä tekijöitä. Toimintaani analysoidessani ymmärsin, että

esteettömyyteen liittyy myös oma etukäteiskokemus osallisuudesta ja toimijuutensa mahdollisuuksista.

Ennen taidetyöpajaa en ollut ohjannut ryhmätoimintaa aiemmin yksin. Tämä heijastui jonkin verran epävarmuutena omia taitojani ja menetelmiäni kohtaan. Sen lisäksi tutkimuksen tekeminen samaan aikaan toi omanlaistaan epävarmuutta prosessiin. Uskon, että epävarmuus heijastui etenkin siihen, kuinka huolellisesti pyrin suunnittelemaan ja valmistautumaan ennen työpajaa. Kun asiat eivät välttämättä menneetkään täysin suunnitelmieni mukaan, koin sen lisäävän epävarmuuttani. Toisaalta sain lisää varmuutta jokaisen työpajakerran myötä ja koin onnistumisia myös tutkimuksellisessa mielessä.

Taidetyöpajan ohjaajana mahdollistin taidetyöpajan toteutumisen tuomalla tarvittavat välineet, hankkimalla tilat ja suunnittelemalla ohjelmaa. Oma roolini korostui siinä, kun muodostin taidetyöpajan säännöt ja muodostin ohjelman. Opettaja-ohjaaja-tutkijana ymmärsin, että turvallinen tila syntyi tässä taidetyöpajassa näistä tekijöistä, mutta myös monenlaisista muuttuvista asioista. Opettaja-ohjaajan roolissa koen merkitykselliseksi luoda ryhmälle säännöt, joita noudatetaan jokaisella kerralla ja jotka muodostetaan yhdessä. Vertaisohjaajana näen vertaistuen hyvin merkittäväksi tekijäksi sukupuoleltaan moninaisille nuorille turvallisen tilan muodostamisessa. Opettaja-ohjaajana koen, että taiteen tekeminen saattoi ryhmän yhteen, antoi keskustelunaiheita, mahdollisti vertaistukea ja teki taidetyöpajassa olemisesta mielekästä. Merkitykselliseksi opettaja-ohjaaja-tutkijana koen myös stereotyyppien murtumisen, sillä se loi osallistujissa aitoa turvallisuuden tunnetta.

Taidetyöpajan aikana tutustuin taidetyöpajan osallistujiin ja kehitin heidän kanssaan tuttavuussuhteen. Työpajakertojen aikana kävimme useita luottamuksellisia keskusteluja ja vietimme aikaa yhdessä. Tämä on osaltaan voinut vaikuttaa myös siihen, kuinka tutkimuksen tulokset näyttäytyvät. Oma positioni taidetyöpajassa vertaistuen suhteen on voinut myös vaikuttaa työpajan ilmapiiriin ja tutkimuksen tuloksiin. Olen todennäköisesti huomionnut monenlaisia asioita omaan sukupuoli-identiteettiini liittyvän position kautta, mutta moni asia on voinut sen vuoksi jäädä myös näkymättömäksi. Sen lisäksi olen pohtinut sukupuoli-identiteettiini liittyen sitä, onko tutkielmassa voinut jäädä asioita mainitsematta sen vuoksi, että ne ovat jollain tavalla itselleni itsestäänselvyksiä. Toisaalta tämän tutkielman tiimoilta tapahtunut oma toimintani on syntynyt intuitioni ja omien näkökulmieni kautta, mutta taustalla on myös vahva teoriatausta.

Tärkeänä eettisenä näkökulmana koen tämän tutkielman tiimoilta sen, että tutkimukseen osallistuvat nuoret kuuluivat sukupuolivähemmistöihin tai pohtivat sukupuoltaan. Näkökulma liittyy eettisyyteen sen vuoksi, että sukupuolivähemmistöihin liittyvät kirjoitukset, uutiset tai dokumentit tehdään edelleen usein kuulematta itse sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Tässä tutkielmassa halusin, että tutkielma tehdään sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten ehdoilla ja heidän kokemuksiaan kuullen. Koen, että se lisää myös tutkielmani tulosten varteenotettavuutta sekä antaa mahdollisuuksia jatkoon.

Aiemmat tutkimukset ja teoriakirjallisuus on ollut vahvana perustana niin tutkielman alkuvaiheessa, taidetyöpajan aikana kuin aineiston analyysinkin aikana. Olen ottanut muut tutkijat mukaan keskustelemaan aineiston kanssa ja olen saanut sen kautta erilaisia näkökulmia aineistoon. Erityisen pohdinnan kävin tutkimuksessa käytettävistä käsitteistä liittyen sukupuolieltaan moninaisiin nuoriin. Tässä pohdinnassa toiset tutkijat ovat antaneet valtavasti näkökulmia. Tutkimuksen ja työpajan arvoja ovat ohjanneet myös vahvasti valtakunnallisen Seta ry:n ja sen jäsenjärjestön arvot, joita olen kunnioittanut.

Tutkielman myötä olen ymmärtänyt ohjaaja-opettajan roolin merkityksen turvallisen tilan luomisessa. Koska tutkimuksessani aineiston osana oli oman toimintani havainnointi, päädyin pohtimaan toimintaa ja sen merkitystä paljon. Kuvataidekasvattajana, tutkijana ja taidetyöpajan ohjaajana sain runsaasti kokemusta turvallisen tilan synnyn vaiheista ja mekanismeista. Turvallisen tilan synty ei ole itseisarvo tietyssä ryhmässä, vaan se kehittyy moniulotteisesta eri tekijöiden verkosta. Turvallinen tila ei synny itsestään, vaan sitä täytyy aktiivisesti luoda ja ylläpitää. Kuvataidekasvatuksen kontekstissa turvallinen tila sukupuolieltaan moninaisille nuorille voi syntyä taiteen tekemisen kautta yhdessä sovitusta säännöistä kiinni pitäen. Tutkielman tekemisen kautta ymmärrän enemmän sukupuolieltaan moninaisten nuorten tarpeista turvallisen tilan suhteen. Turvallisen tilan luomisessa on syytä mennä sukupuolieltaan moninaiset nuoret eli todennäköinen vähemmistö edellä. Aineiston analyysin kautta muodostuneet lähtökohdat kuvataidekasvatukselle tarjoavat kuvataidekasvattajille lisää mahdollisuuksia olla turvallisen tilan kasvattajan roolissa.

Mainitsin tutkielmani alussa siitä, ettei tutkimuksia sukupuolen moninaisuudesta kuvataidekasvatuksen kontekstissa paljon ole. Tutkimuksia, jotka keskittyvät turvallisen

tilan syntyyn on kuvataidekasvatuksessa tehty, mutta niissä kohderyhmä on ollut eri. Yhdistän tutkielmassani sekä turvallisen tilan, kuvataidekasvatuksen että sukupuolen moninaisuuden. Tutkielmani osoitti monia tekijöitä turvallisen tilan syntyyn, mutta jätti myös paljon lisää tutkittavaa.

Tutkielmani toimintaympäristö oli Seta ry:n jäsenjärjestö. Kouluympäristössä sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset toimivat sukupuolienemmistöjen kanssa ja kouluympäristöön liittyy erilaisia seikkoja verrattuna järjestötoimintaan. Mielenkiintoinen tutkimusaihe jatkoon voisi olla se, kuinka tutkimuksen tuloksia olisi mahdollista kehittää kouluympäristössä. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi myös transihmisiin ja muunsukupuolisiin ihmisiin kohdistuvat stereotypiat. Taiteen avulla näitä stereotypioita voisi lähteä purkamaan ja tutkimusta voisi keskittää niin kouluympäristöön kuin sukupuolivähemmistöjen yhteisöjen sisälle.

Lähteet

Anttila, E. (2011). Taiteen tieto ja kohtaamisen pedagogiikka. Teoksessa E. Anttila (toim.), *Taiteen jälki: Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä* (s. 151–173). Helsinki: Teatterikorkeakoulu.

Butler, J. (2006). *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous*. (Suom. ja toim. T. Pulkkinen & L-M. Rossi). Helsinki: Gaudeamus.

Haggrén, L. (2018). Through Uncertainty and Discomfort - The Struggle of Searching for Anti-oppressive Practices for Art Education. Teoksessa A. Suominen & T. Pusa (toim.), *Feminism and Queer in Art Education* (s. 140–152). Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja.

Hiltunen, M. (2008). Community-based Art Education in the North: A Space for Agency?. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (toim.), *Art, Community and Environment: Educational Perspectives* (s. 91–112). Bristol: Intellect Books.

Hiltunen, M. (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisessa ympäristössä. (Väitöskirja). *Acta Universitatis Lapponiensis*, A160. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hiltunen, M. & Mikkonen, E. & Laitinen, M. (2018). Yli kulttuuri- ja oppiainerajojen: Taidekasvatus ja sosiaalityö kaksisuuntaista kotoutumista tukemassa. Teoksessa Hiltunen, M. & Mikkonen, E. & Huhmarniemi, M. & Laitinen, M. (toim.), *Taidevaihte – Kaksisuuntaista kotoutumista taiteen ja sosiaalityön keinoin* (s. 8–11). Rovaniemi: Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C.

Huhmarniemi, M. (2016). Marjamatkoilla ja kotipalkisilla: Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykyaikaisen taiteen keinoin. (Väitöskirja). *Acta Universitatis Lapponiensis* 324. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huuska, M. (2011). Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa J. Hentilä & J. Nissinen & O. Ståhlström & L. Tuovinen (toim.), *Saanko olla totta?: Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus* (s. 222–259). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Huuska, M. (toim.). (2017). *Sukupuolen moninaisuus: ”Kaikki tavat elää todeksi omaa sukupuoltaan ovat luonnollisia.”*. Helsinki: Seta ry. Haettu 10.1.2019 osoitteesta https://www.dropbox.com/s/xn6ncaqdmf6qr87/seta_sukupuolen_moninaisuus_kevyt.pdf?dl=0

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development works of arts and art education. Teoksessa G. Coutts & E. Härkönen & M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The Lure of Lapland – A Handbook for Arctic Art and Design* (s. 9–25). Rovaniemi: Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland. Series C. Overviews and discussion 59.

Kallio, M. (2010). Taideperustainen tutkimusparadigma taidekasvatuksen sosiokulttuurisia ulottuvuuksia rakentamassa. *Synnyt / Origins*, 4/2010, 15–25. Haettu 25.1.2020 osoitteesta http://arted.uiah.fi/synnyt/4_2010/4_2010kallio.pdf

Karkulehto, S & Rossi, L-M. (2018). Queer – avoimuuden ja moninaisuuden opetusta toisin. Teoksessa A. Laukkanen & S. Miettinen & A-M. Elonheimo & H. Ojala & T. Saresma (toim.), *Feministisen pedagogiikan ABC: Opas ohjaajille ja opettajille* (s. 45–56). Tampere: Vastapaino.

Karvinen, M. (2016). *Opas opettajille: Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus - Opitaan yhdessä!*. Seta ry. Haettu 10.1.2019 osoitteesta https://www.dropbox.com/s/iffkzu8f0ft73wx/Opas_kouluille_2016_NETTI.pdf?dl=0

Kiilakoski, T & Tomperi, T & Vuorikoski, M. (2005). Kenen kasvatus?. Teoksessa T. Kiilakoski & T. Tomperi & M. Vuorikoski (toim.), *Kenen kasvatus?: Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus* (s. 7–28). Tampere: Vastapaino.

Känkänen, P. (2013). *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia.* (Väitöskirja). Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lappalainen, M. (2013). *Lupa näkyä, lupa puhua: Kris Greyn taidetekoja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.* Pro Gradu -tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Leavy, P. (2018). Introduction to Arts-Based Research. Teoksessa P. Leavy (toim.), *Handbook of Arts-Based Research* (s. 3–21). New York: The Guilford Press.

Lehtonen, J. (2005). Heteroita oomme kaikki?: Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa T. Kiilakoski & T. Tomperi & M. Vuorikoski (toim.), *Kenen kasvatus?: Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus* (s. 62–86). Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, J. (2014). Seksuaalinen moninaisuus, pedagoginen vuorovaikutus ja opettajan valinnat. Teoksessa J. Saarinen & H. Ojala & T. Palmu (toim.), *Eroja ja vaarallisia suhteita: Keskustelua feministisestä pedagogiikasta* (s. 232–240). Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Lehtonen, J. (2013) Sukupuolivähemmistöt koulussa – moninaisia tarinoita ja haastavia tutkimusvalintoja?. *Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*. 1–2/2013, 42–49. Haettu 19.3.2020 osoitteesta <https://journal.fi/sqs/article/view/50797>

Lehtonen, J. & Taavetti, R. (2018). Metodologisia kysymyksiä sateenkaarinuorten etnografisessa ja osallistavassa tutkimuksessa. Teoksessa T. Kiilakoski & P. Honkatukia (toim.), *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä* (s. 274–290). Tampere: Vastapaino.

Lempiäinen, K. (2009). Euroopan unionin koulutuspolitiikka ja kysymys sukupuolisesta toimijasta. Teoksessa H. Ojala & T. Palmu & J. Saarinen (toim.), *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa* (s. 41–70). Tampere: Vastapaino.

Leppänen, T., Hakkarainen, M-L., Heinonen, Y., Hietala, V., Kontturi, K-K., Kähkönen, L., ... Paasonen, L. (2020). Sukupuoli. Teoksessa Y. Heinonen (toim.), *Taide, kokemus ja maailma: Risteyksiä taiteiden tutkimukseen* (s. 241–277). Turku: Turun yliopisto.

Maarianvaara, J. (2019). *Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle (K 22/2018 vp)*. Helsinki: Tasa-arvovaltuutettu. Haettu 16.1.2019 osoitteesta <https://www.tasa-arvo.fi/documents/10181/84297/Lausunto+eduskunnan+ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4+ja+tasa-arvovaliokunnalle+TyV+K+22-2018+vp/64f583ef-18b2-4925-a6d8-75f766659ffe>

Mikkonen, E. & Hiltunen, M. & Laitinen, M. (2020). My stage: Participatory Theatre with Immigrant Women as a Decolonizing Method in Art-based Research. *Art/Research International: A Transdisciplinary Journal*, 5(1), 104–128.

Mikkonen, E. (2018). Kaksisuuntainen kotoutuminen – Taiteen ja sosiaalisen kohtaamisia. Teoksessa Hiltunen, M. & Mikkonen, E. & Huhmarniemi, M. & Laitinen, M. (toim.), *Taidevaihde – Kaksisuuntaista kotoutumista taiteen ja sosiaalityön keinoin* (s. 41–45). Rovaniemi: Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C.

Naskali, P & Vidén, S. (2010). *Sukupuolittietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa*. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 22.

Nissinen, J. (2011). Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa J. Hentilä & J. Nissinen & O. Ståhlström & L. Tuovinen (toim.), *Saanko olla totta?: Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus* (s. 11–32). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Nummela, J. (2018). Shadow Superheroes. Teoksessa A. Suominen & T. Pusa (toim.), *Feminism and Queer in Art Education* (s. 55–73). Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja.

Ojala, H. (2018). Feministisen pedagogiikan teoreettisia suuntauksia. Teoksessa A. Laukkanen & S. Miettinen & A-M. Elonheimo & H. Ojala & T. Saresma (toim.), *Feministisen pedagogiikan ABC: Opas ohjaajille ja opettajille* (s. 14–22). Tampere: Vastapaino.

Ojala, H & Palmu, T & Saarinen, J. (2009). Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa - Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa H. Ojala & T. Palmu & J. Saarinen (toim.), *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa* (s. 13–38). Tampere: Vastapaino.

Opetushallitus (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus (n.d.). *Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus - mitä se on?*. Helsinki: Opetushallitus. Haettu 10.1.2019 osoitteesta https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolitietoinen_opetus

Ronkainen, S. (1999). Ajan ja paikan merkitsemät: Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. (Väitöskirja). Helsinki: Gaudeamus Oy.

Ronkainen, S & Pehkonen, L. & Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. (2011). *Tutkimuksen voimasanat*. Helsinki: WSOYpro Oy.

Saarainen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). 6.3.2 *Teemahaastattelu*. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu 20.2.2020 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

Saarainen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). 6.3.3 *Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu*. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu 20.2.2020 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

Saarainen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). 6.4 *Havainnointi*. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen

tietoarkisto. Haettu 26.11.2019 osoitteesta

https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html

Saarinen, J. & Ojala, H. & Palmu, T. (2014). Mikä ihmeen feministinen pedagogiikka?. Teoksessa J. Saarinen & H. Ojala & T. Palmu (toim.), *Eroja ja vaarallisia suhteita: Keskustelua feministisestä pedagogiikasta* (s. 17–40). Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Seta ry. (n.d.). *Järjestö*. Helsinki: Seta ry. Haettu 23.10.2019 osoitteesta <https://seta.fi/jarjesto/>

Seta ry. (n.d.) *Sateenkaarisanasto*. Helsinki: Seta ry. Haettu 14.4.2020 osoitteesta <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> (Päivitetty 29.1.2020)

Seta ry. (2019). *Seta kouluttaa syksyllä sateenkaariryhmien ohjaajia*. Helsinki: Seta ry. Haettu 28.10.2019 osoitteesta <https://seta.fi/2019/08/19/seta-kouluttaa-syksylla-sateenkaariryhmien-ohjaajia/>

Seta ry. (n.d.). *Sukupuolen moninaisuus*. Helsinki: Seta ry. Haettu 28.10.2019 osoitteesta <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

Seta ry. (n.d.). *Vertaistoiminnan tuki*. Helsinki: Seta ry. Haettu 6.11.2019 osoitteesta <https://seta.fi/jarjesto/jarjestopalvelut/vertaistoiminnan-tuki/>

Smartt Gullion, J. & Schäfer, L. (2018). An overview of arts-based research in sociology, anthropology, and psychology. Teoksessa P. Leavy (toim.), *Handbook of arts-based research* (s. 511–525). New York: The Guilford Press.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015). *Tasa-arvolaki, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus*. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Haettu 10.1.2019 osoitteesta https://www.tasaarvo.fi/documents/10181/34936/Syrjinta_netti.pdf/a15b8808-fc9c-435c-b281-412856d58837

Suominen, A & Pusa, T. (2018). FAQ What? What the FAQ?: Where are Feminism and Queer in Finnish Art Education?. Teoksessa A. Suominen & T. Pusa (toim.), *Feminism and Queer in Art Education* (s. 9–31). Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja.

Taavetti, R. (2015). ”Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...”: Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Terävä, H. (2019). *Joka neljäs seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluva yläkoululainen kokee kotonaan fyysistä väkivaltaa.* Ylen www-sivut. Haettu 5.1.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11089142>

Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä. (2020). *Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi.* Helsinki: Valtioneuvosto. Haettu 21.4.2020 osoitteesta https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/3e8dd589-9843-4fb7-bef9-bdae9e5746be/d48353e1-bab9-4404-8066-b0c5a6bf82e6/RAPORTTI_20200207144129.pdf

Trasek ry. (2020). *Sosiaali- ja terveysministeriön translain valmistelutyöryhmän selvitys: Trasek ry:n tiedote 21.2.2020.* Trasek ry:n www-sivut. Haettu 21.4.2020 osoitteesta <http://trasek.fi/2020/02/21/sosiaali-ja-terveysministerion-translain-valmistelutyoryhman-selvitys/>

Tuomi, E. (2011). ”Vapaasti vähemmistöope”: Tutkimus seksuaalivähemmistöihin kuuluvista kuvataideopettajista heteronormatiivisessa koulussa. (Abstrakti, pro gradu - tutkielma). Rovaniemi: Lapin yliopisto. Haettu 7.8.2019 osoitteesta <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/60557>

Turja, L. & Vuorisalo, M. (2017). Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa M. Koivula & A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (s. 29–44). Tampere: Vastapaino.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen*

neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Törmä, S. (2003). Opettaja arvojen rakentajana ja oppimiskokemusten tulkitsejana. Teoksessa M. Vuorikoski & S. Törmä & S. Viskari (toim.), *Opettajan vaiettu valta* (s. 83–107). Tampere: Vastapaino.

Vilkka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vuorikoski, M. (2014). Bell hooksin osallistavan pedagogiikan lupaus ja rajat. Teoksessa J. Saarinen & H. Ojala & T. Palmu (toim.), *Eroja ja vaarallisia suhteita: Keskustelua feministisestä pedagogiikasta* (s. 183–214). Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Vuorikoski, M. & Kiilakoski, T. (2005). Dialogisuuden lupaus ja rajat. Teoksessa T. Kiilakoski & T. Tomperi & M. Vuorikoski (toim.), *Kenen kasvatusta?: Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus* (s. 309–334). Tampere: Vastapaino.

Yli-Räisänen, H. (2017). *Sateenkaaren sisällä*. Voima-lehden www-sivut. Haettu 20.2.2020 osoitteesta <https://voima.fi/artikkeli/2017/sateenkaaren-sisalla/>

Liite 1

Tutkimukseen osallistuvan suostumus

Hei taidetyöpajaan osallistuva,

Olen Emilia Laatikainen ja opiskelen kuvataidekasvatusta Lapin yliopistossa. Teen opinnäytetyötäni sukupuolen moninaisuudesta kuvataidekasvatuksessa. Tutkimuksen aineisto koostuu kolmesta osasta. Ensimmäinen osa on taidetyöpajasta kerätyt havainnot. Toinen osa koostuu kirjallisesta haastattelulomakkeesta. Sen lisäksi tutkimuksen aineistoksi tulee vapaaehtoisten osallistujien ryhmähaastattelu.

Tutkimuksen tavoite on kehittää kuvataideopettajan toimintatapoja sukupuolen moninaisuuteen liittyen.

Haastattelu tallennetaan äänitteenä, joka on ainoastaan tutkijan saatavilla. Äänite litteroidaan ja sen osia tullaan käsittelemään pro gradu -seminaareissa. Seminaareissa kaikilla on vaihtoehtoisuus.

Haastattelussa kertynyttä aineistoa käytetään ainoastaan tutkimuksen tarkoituksiin. Valmiissa tutkielmassa ei mainita osallistujien nimiä tai muita mahdollisia tunnistetietoja. Taidetyöpajan paikkakunta on myös häivytetty valmiista tutkielmasta. Sinulla on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tutkimusta tahansa ottamalla yhteyttä tutkijaan. Tutkimusluvasta on laadittu kappale sekä haastatteluun osallistujalle että tutkijalle. Tutkimustani ohjaa kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen.

☐ Kyllä, osallistun tutkimukseen.

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja päivämäärä

Kiitos, että autat tutkielmani eteenpäin viemisessä!

Emilia Laatikainen

lilaatik@ulapland.fi

Liite 2

Kirjallinen haastattelulomake

Vastaa jatkamalla lausetta.

Ennen työpajaa toivoin, että ...

Ennen työpajaa minua mietitytti...

Työpajakerroilla hyvän mielen minulle sai

Jos saisin muuttaa työpajasta jotain, niin muuttaisin...

Lisäterveysiä Emilialle.

Liite 3

Ryhmähaastattelun runko

Kirjallisten vastausten läpikäyminen

Ennen työpajaa toivoin, että...

Ennen työpajaa minua mietitytti...

Työpajakerroilla hyvän mielen minulle sai...

Työpajakerroille olisin toivonut lisäksi...

Jos saisin muuttaa työpajasta jotain, niin muuttaisin...

Lisäterveisiä Emilialle.

Mikä sai sinut ilmoittautumaan työpajaan?

Millä tavalla koit työpajan säännöt?

1. kerta, tutustuminen, postikortit ja sarjakuva

Miltä ensimmäiselle kerralle tuleminen tuntui?

Miltä ensimmäisellä kerralla oleminen tuntui?

2. kerta, kollaasi postikortit

Oliko toisella kerralla jotain erilaista kuin ensimmäisellä kerralla?

3. kerta, mallipiirustus

Mikä fiilis jäi elävän mallin piirustuksesta ja mahdollisesta mallina olemisesta?

4. kerta, joulukortit

Oltiin jo jollain tavalla tuttuja, tehtiin rennosti ja keskusteltiin. Miltä tuntui?